

PEDAGOGICZNA
BIBLIOTEKA
WOJEWÓDZKA
Gdańsk
Waty Jagiellońskie
24

58522

SKIE
IO I KLASYCZNEGO

WYBÓR Z LISTÓW HORACJUSZA

191

PAŃSTWOWE WYDAWNICTWO KSIĄŻEK SZKOLNYCH
WE LWOWIE

112

WYBÓR Z LISTÓW HORACJUSZA

ed. 191

~~1801~~

PODRECZNIK ZATWIERDZONY DO UŻYTKU
SZKOLNEGO PISMEM MINISTERSTWA WYZNAŃ
RELIGIJNYCH I OŚWIECENIA PUBLICZNEGO
Z DNIA 6 PAŹDZIERNIKA 1938 R. Nr Pr — 16232/38

K. 3424/72

58522

WSZELKIE PRAWA ZASTRZEŻONE

38 427

Złożono i odbito

W DRUKARNI L. WIŚNIEWSKIEGO WE LWOWIE, UL. OSSOLIŃSKICH 16
pod zarządkiem Klemensa Preidla

SPIS RZECZY

WSTĘP

Życiorys i twórczość Horacjusza	str. 7
---	-----------

I. LISTY TOWARZYSKIE

a. Ad Albium Tibullum. Epist. 1, 4	23
b. Ad Claudium Neronem. Epist. 1, 9	23

II. LISTY SPOŁECZNO-FILOZOFICZNE

a. Ad Maecenatem. Epist. I, 7	24
b. Ad Aristium Fuscum. Epist. I, 10	27

III. LISTY LITERACKIE

a. Ad Maecenatem. Epist. I, 19	29
b. Ad Augustum. Epist. II, w. 1—27; 86—138; 156—167 .	31
c. Ad Pisones. Epist. II, 3. sive De arte poëtica liber. w. 1—72; 105—139; 156—184; 263—390	34

UZUPEŁNIENIA

A.

I. C. Valerius Catullus 68 a. Elegia — list. w. 1—26; 31—40	43
---	----

B.

II. Stanisława Trembeckiego: Do Biskupa Naruszewicza.	44
III. Ignacego Krasickiego list IX: Do Wojewody. O ze- psuciu publicznym	45

	str.
IV. Ks. Franciszka Dmochowskiego Sztuka rymotwórcza Pieśń trzecia w. 315—336. Wymagania stawiane poe- cie tragicznemu i zadanie tragedii.	46
V. Fragment ze wstępu do Sztuki rymotwórczej Dmo- chowskiego.	47
Objaśnienia.	
Słowniczek imion własnych.	

WSTĘP

Życiorys i twórczość Horacjusza.

Quintus Horatius Flaccus urodził się 8 grudnia 65 roku przed Chr. w Apulii, prawie na granicy Lukanii, w miasteczku Wenuzji, rzymskiej kolonii wojskowej. Był synem wyzwolenca, który mimo skromnych środków dał synowi bardzo staranne wychowanie i wykształcenie; nie posyłał go bowiem do szkoły miejscowej w Wenuzji, lecz przeniósł się do Rzymu, aby tam kształcili małego Quintusa nauczyciele, u których uczyli się synowie znakomitych rodzin. Zasady moralności wszczepiał w Horacjusza ojciec, który przedstawiał mu wzory do naśladowania i pokazywał ludzi złych i przewrotnych, chcąc mu obrzydzić występki i złe nałogi. Wspomina o tym poeta z wdzięcznością w swych utworach, wystawiając ojcu przez to przepiękny, trwały pomnik.

W roku 44 przed Chr. udał się zwyczajem młodych Rzymian do Aten dla uzupełnienia wykształcenia. Tu zaznajomił się gruntownie ze szkołami filozoficznymi a zwłaszcza epikurejską, która najbardziej odpowiadała jego poglądom, oraz opanował język grecki do tego stopnia, że mógł nawet wiersze tworzyć po grecku. Znajomość tego języka ułatwiła

mu dokładne poznanie literatury greckiej, co wywarło wpływ na jasność, prostotę i wdzięk jego utworów, a przede wszystkim sprawiło to, że zdala się trzymał od retoryki sztucznej.

Pobyt w Atenach nie trwał długo, gdyż właśnie wtedy po śmierci Cezara na wezwanie M. Brutusa zaciągnął się do legionów republikańskich i brał udział jako tribunus militum w niepomysłnej dla republikańców bitwie pod Filippi w 42 r. Przywódcy republikańscy polegli, a wojsko poszło w rozsypkę i wszyscy ratowali się, jak mogli. Sam Horacjusz wspomina żartobliwie, że w ucieczce szybkiej pułkerz swój porzucił. Po różnych niebezpieczeństwach wrócił do Rzymu, skoro ogłoszono amnestię dla byłych żołnierzy republikańskich, lecz tu znalazł się bez środków utrzymania, gdyż jego mająteczek uległ konfiskacie, oddany weteranom zwycięskiego wojska — podobny los spotkał niemal równocześnie Wergiliusza. Z ciężkiego położenia wybawiło go zajęcie jako pisarza przy kwestorze (scriba quaestorius).

W tym to czasie śmiałość ubóstwa popchnęła go do pisania wierszy. Udałe próby zwróciły na niego uwagę znanych już poetów Wergiliusza i Wariusza. Ci przedstawili go wpływowemu Mecenasowi. Znajomość zmieniła się wkrótce w trwałą przyjaźń, której objawem prócz zażyłych i serdecznych stosunków było ze strony Horacjusza poświęcenie Mecenasowi zbioru satyr, epod, pieśni i pierwszej księgi listów, ze strony Mecenasa obdarzenie poety posiadłością, zapewniającą mu wystarczające utrzymanie, na wzgó-

rzach sabińskich koło Tibur, gdzie Horacjusz chętnie przebywał i dokąd się chronił przed niespokojnym życiem w mieście. W tym to „Sabinum“ upływało życie Horacjusza na twórczości literackiej, niekiedy w gronie zaproszonych przyjaciół. Niechętnie dawał się „wyciągać“ do Rzymu wzywany przez Mecenasą lub Augusta. Zimą przepędzał czasem w Baiae, w pobliżu Neapolu, lub innych ciepłych okolicach południowej Kampanii i Lukanii.

Umarł kilka miesięcy po śmierci Mecenasą w roku 8 przed Chr. i pochowano go stosownie do życzenia poety obok przyjaciela.

T w ó r c z o ś ć H o r a c j u s z a. Utwory Horacjusza: Epody, Satyry, Pieśni i Listy są pierwszorzędnym źródłem do poznania wielu szczegółów z jego życia, zapatrywań społecznych, filozoficznych i literackich tak jego samego jak i współczesnych mu ludzi.

Epody.

Epody są zbiorkiem 17 utworów, które sam poeta nazywał jambami-iambi. Nazwę „epodi“ nadali późniejsi gramatycy, ponieważ zwykle po wierszu dłuższym następuje krótszy — epodus — dośpiewka. Były one odbiciem nastroju młodzieńca niezadowolonego z życia i ludzi. Dlatego cechą tych utworów jest przeważnie zaczepne i uszczypliwe szyderstwo, zwrócone przeciw mało znaczącym osobistościom. Wzorem, głównie co do formy, był Archiloch z wyspy Paros, poeta grecki z VII w. przed Chr., jednak ton w epodach rzymskiego poety jest o wiele łagod-

niejszy, a treść niekiedy nie tylko nie wykazuje zupełnie zaczepnego charakteru, lecz nawet jest w paru utworach owiana gorącym patriotyzmem, znamieniem dla całej twórczości Horacjusza.

Satyry.

Satyry (dwie księgi) powstały prawie równocześnie z Epodami w latach 40—30. Sam Horacjusz nazywa je „sermones” — gawędami, bo są to rozprawy prozaiczne, ubrane w szatę wiersza, o różnorodnej treści. (Sat. I, 4, w. 39 nn.). Twórcą tego gatunku literackiego — pierwotnie bez ustalonej formy, — był Quintus Ennius (239—169 przed Chr.), a wykształcił go C. Lucilius (180—102 przed Chr.), nadając mu formę heksametru, którą przyjęli późniejsi satyrycy: M. Terentius Varro Reatinus (116—27 przed Chr.), Horacjusz, Aulus Persius Flaccus (34—62 po Chr.), Decimus Iunius Iuvenalis (67—147 po Chr.). Charakterystykę satyry u starożytnych autorów i fragmenty ze satyr Lucyliusza, Persjusza i Juwenalisa podaje Wybór z Satyr Horacjusza, Teksty łacińskie Nr 10, str. 43 i nast.

Horacjusz był obdarzony z natury zmysłem spostrzegawczym, wyostrzonym przez troskliwego ojca, niezwykłą wrażliwością na błędy i śmieszności ludzkie oraz ciętym a wytwornym dowcipem i niezwykłym humorem. Te zalety obok poglądów filozofii epikurejsko-stoickiej usposabiały go do pisania satyr na różne typy ludzkie, które spotykał w towarzystwie lub podpatrzył w częstych przechadzkach po ulicach miasta. Piętnuje z pewnym humo-

rem ludzkie narowy, wady i śmieszności w życiu prywatnym, nie szczędząc własnych słabostek, nie zbacza natomiast na pole polityczne, jak to czynił jego poprzednik Lucyliusz.

Przesuwa przed naszymi oczyma typy ludzi niezadowolonych ze swego losu, rozpustników, czarownice, natręta szukającego protekcji, aby się dostać w otoczenie Mecenasusa, smakoszków, polujących na spadki i legaty w testamentach, snoba-bogacza, który zaprosił na ucztę Mecenasusa i kilku jego znajomych, ów prototyp Trymalchiona. Wyśmiewa paradoksy stoickie, rozwija pochodzenie, cel i zadanie poezji satyrycznej oraz własne stanowisko jako satyryka, kreśli humorystycznie opis podróży, wychwala cnotliwe, zaciszne i skromne życie według filozofii epikurejskiej, przestawanie na małym i wynikające stąd korzyści. Gawęda toczy się w tonie swobodnym, pełnym humoru i obrazowej plastyki.

Księga pierwsza zawiera 10 utworów o tonie nieco ostrzejszym niż 8 utworów księgi drugiej. Dowodzi to, że Horacjusz stawał się z wiekiem wyrozumialszym na błędy ludzkie dzięki doświadczeniu i filozofii stoickiej, ku której zaczął się więcej skłaniać i zachwalać miarę we wszystkim. Forma wykazuje również postęp zwłaszcza we wzmożeniu dialogowego, niemal dramatycznego układu.

Pieśni.

Pieśni (carmina), nazwane później odami, zaczął pisać Horacjusz dopiero około 35 roku życia, naśla-

dując dawnych liryków greckich: Alkaiosa, Safonę, Anakreonta i w tym naśladownictwie sam widział powód do sławy, że „pierwszy pieśń eolską dostosował do rytmów italskich“. Wydał swe Pieśni w czterech księgach, z których trzy pierwsze powstały między 30 a 24 r. i razem zostały wydane w roku 23 przed Chr. Pieśni księgi czwartej napisał między 17 a 13 rokiem przed Chr.

Zależność Pieśni Horacjusza od liryki greckiej uwydatnia się przede wszystkim we formie. Trzyście różnych zwrotek wprowadził do poezji rzymskiej. Dwie z nich zastosował już przed nim Katullus, lecz dopiero Horacjusz zasługuje na epitet nadany mu przez Owidiusza „numerosus“ — bogaty w rytmy. Najczęściej stosował strofę alcejską i saficką mniejszą, bo 63 razy na ogólną liczbę 114 utworów.

Treścią i motywami Pieśni były uczucia patriotyczne i religijne, miłość i przyjaźń, radość i smutek, rozważania filozoficzne i literackie, pochwała zasłużonych mężów i najrozmaitsze przeżycia. Niekiedy zaczerpnął wątku z pieśni dawnych poetów greckich, rozprawiając własne refleksje.

„W ocenie liryki Horacjusza dwa szczegóły zapamiętać należy. Pisz te utwory człowiek starszy już i dojrzały, a nadto własne uczucia przepuszcza on często przez alembik naśladowania i od starych mistrzów zapożycza niekiedy motywy, lub nawet uczucia. Dlatego ta liryka Horacjusza nie jest wybuchową; rozum w niej obok uczucia dochodzi równomiernie do głosu i często nawet nad uczuciem przeważa. Prometeizmu w niej nie spotkamy, ani też szar-

pań ze życiem i bolem życia. Tę samą miarę, którą Horacjusz zachwalał w satyrach, wielbi poeta w li-ryce“. K. Morawski, Vergilius i Horatius, Kraków 1916, str. 148—149.

W utworach swej „nie — wybuchowej poezji“, Muzy bowiem dały mu „spiritum tenuem“, powoli dobierał słowa i miary i od innych żądał pilności i pracy, sam przodując im przykładem, skoro wyznaje, że jego pieśni są owocem mozolnej pracy: *operosa parvus carmina fingo*. C. 4, 2, w. 31.

Na szczególną wzmiankę zasługują pieśni, które Horacjusz napisał już to z własnych wewnętrznych pobudek, służąc ideom pryncypatu Augusta (ody rzymskie), już to na wezwanie cesarza (kilka pieśni księgi czwartej sławiące go i czyny orężne jego pa-sierbów Tyberiusza i Druzusa oraz *Carmen saeculare*). Poznał się z nim przez Mecenasa i wkrótce on, dawny republikanin, nie tylko pogodził się z nowym porządkiem, ale nawet wielbił w swych pieśniach Augusta i propagował jego hasła. Wysoko ceniąc poetę Augustus chciał go mieć przy sobie i zaofiaro-wał mu godność swego sekretarza, a chociaż Ho-racjusz uchylił się od tego zaszczytu, nie oziębilo to przyjaznych i bliskich stosunków między nimi, czego dowodem są zachowane listy Augusta do Ho-racjusza. Cesarz przygotowując na rok 17 przed Chr. „*ludi saeculares*“, w których grzebano miniony wiek i zamykano obrzędami oczyszczającymi, aby utra-pienia i winy ubiegłych czasów nie przedostały się do nowego pokolenia, poruczył Horacjuszowi za-

szczytne zadanie napisania hymnu na tę uroczystość. Hymnem tym jest *Carmen saeculare*.

Horacjusz, podobnie jak inni ówczesni poeci: Wergiliusz, Wariusz, Tibullus, Propercjusz, Owidiusz, wielbi Augusta uważając go za posłannika bogów, wcielonę bóstwo i samego boga. Był to objaw wdzięczności, jaka przepelniała serca współczesnych za „otium“ i „securitas“, którymi Augustus uszczęśliwił ludzkość. W tych pochwałach nie zniżył się jednak do pospolitego pochlebstwa i umiał wobec wielkich i możnych w państwie zachować swą niezależność i godność.

Krytycy podnoszą z uznaniem wytworny język poetycki w Pieśniach Horacjusza, który do każdego niemal rzeczownika starał się dobrać stosowny przymiotnik, aby kreślony obraz wystąpił plastycznie. Mimo to jednak nie popadł w manierę posługiwania się nowotworami językowymi, lecz umiał stare wyrazy przez niezwykle połączenie czynić niejako nowymi, unikając równocześnie wyrażen potocznych i pospolitych. W ten sposób język stał się podnioslejszym, a jednak pozostał jasnym, prostym i pełnym wdzięku, nieskażonym retoryką i jej sztukami.

Świadomy był poeta wartości swych Pieśni, skoro w 30 odzie trzeciej księgi wróży sobie nieśmiertelność:

Exegi monumentum aere perennius...

Listy.

Listy składają się z dwóch ksiąg. Pierwsza obejmuje 20 listów z lat 24—20, druga 3 listy z lat 13—9,

z których trzeci ad Pisones ma drugi tytuł *De arte poetica*. Chociaż sam Horacjusz określał swoje Satyry i Listy jednym wyrazem „*Sermones*“, gdyż odczuwał, że nie mają polotu poetyckiego i zbliżone są do zwykłej gawędy, to jednak Satyry różnią się od Listów tym, że zwracają się wprost do publiczności, podczas gdy w Listach osoba adresata nadaje im indywidualne piętno rzeczywistych listów, a dopiero pośrednio niektóre z nich odnoszą się do szerszego ogółu. Są one wytworniejsze, wstrzemięźliwsze w swych uwagach i sądach, łagodniejsze w tonie, ich ironia subtelniejsza a humor szlachetniejszy, język dobrany, nawet wyszukany, wolny od jaskrawych niekiedy pospolitych wyrażań w Satyrach. Szczególną ich ozdobą są zdania, które stały się niemal przysłowiami wśród narodów wychowanych na kulturze rzymskiej.

Księga pierwsza. Mamy w tym zbiorze kilka rzeczywistych listów i bilecików (3, 4, 5, 8, 9, 12, 15), które szczególnie pociągają swym wdziękiem i dają wyobrażenie o stosunkach towarzyskich i aktualnych wydarzeniach w Rzymie. Zbliżone są treścią listy 17 i 18, zawierające przepisy mądrości życiowej i towarzyskiego taktu, jak młodzi ludzie powinni postępować chcąc zjednać sobie opiekę i życzliwość możniejszych. Są także listy fikcyjne (13, 14, 20). W liście 13 daje Horacjusz przepisy niejakiemu Winniuszowi Asinie, który miał wręczyć Augustowi 3 księgi Pieśni, jak się ma zachować w drodze i wobec Augusta. List ten jest zręcznym a skromnym poleceniem cesarzowi swych Pieśni. W liście 14 poeta,

przebywający w Rzymie, odpowiada zarządcy (villicus) na list z usilną prośbą, aby go przeniósł ze wsi do miasta. Przy tej sposobności obudziły się w duszy poety poważne myśli i wywołały uwagi o życiu wiejskim i miejskim, o swej płochej nieco przeszłości i poważnej terażniejszości. Dokładniej porusza przyjemności życia wiejskiego w listach 7, 10 i 16, wplatając uwagi filozoficzne o warunkach szczęśliwego życia. List 7 wyjaśnia nadto stosunek Horacjusza do Mecenasa. Poeta żąda dla siebie większej swobody ze względu na swój wiek, któremu uśmiecha się nie życie ruchliwe w mieście, ale spokój. Nawet zwrotem dawnych darów gotów jest poeta okupić swą wolność w przyszłości. W liście 11 rozwija zasadę, że szczęście nie zależy od miejsca, lecz od samego człowieka. „Szczęścia nie znajdziesz w podróżach; ono jest przy tobie nawet w Ulubrach, gdy spokój masz w duszy“. Do listów zbliżających się zupełnie do traktatów filozoficznych należą listy 2 i 6. W liście 2 rozwija poeta przed młodym swym przyjacielem Lolliuszem, jakie wrażenie zrobiła na nim ponowna lektura Homera i jakie nasunęła mu myśli. Homer lepiej i skuteczniej od filozofów uczy, co piękne a co szpetne, co pożyteczne lub szkodliwe. List 6 zaleca w słowach: „Nil admirari“ — „Niczym się nie przejmować“ — równowagę ducha, która jedynie umożliwia trafną ocenę wszystkiego, bez czego nie da się osiągnąć prawdziwego szczęścia.

W liście 19 do Mecenasa porusza kwestie literackie dając cierpką odprawę naśladowcom i krytykom swych Pieśni. Dojrzewa w nim postanowienie,

żeby wziąć rozbrat z poezją i poświęcić się filozofii. Powtarza podobne myśli w innym liście, umieszczonym na początku całego zbiorku nowych sermones, nie uważając ich za utwory poetyckie, gdyż ta Muza jest „pedestris“ — bez polotu. Epilogiem zbiorku jest list 20, przemowa do książki pełna niepokoju i złych przeczuć. Może znajdzie nowa książka chwilowe powodzenie w Rzymie, lecz wnet stanie się zapewne łupem moli, albo powędruje na prowincję, lub będzie służyć za elementarz, na którym uczyć się będą podmiejskie dzieci. W końcowych wierszach podaje swoje pochodzenie, wygląd, usposobienie i liczbą lat (44), chcąc zaspokoić ciekawość czytelników.

Księga druga. Listy księgi drugiej są wszystkie rozprawami literackimi, wywołanymi prądami, jakie wtedy nurtowały wśród literatów rzymskich. Roilo się wtedy w Rzymie od dyletantów, którzy rozporządzając językiem poetyckim, wykształconym przez Wergiliusza, Horacjusza i Tibulla, rozwinęli płodną twórczość, choć pozbawieni byli często talentu i brak im było staranności w opracowaniu tematu. Zastanawiano się, czy dla twórczości poetyckiej wystarczy samo natchnienie i talent, czy potrzebna jest również znajomość sztuki i praca. Młodzi wielbili tylko talent lekceważąc sztukę, podczas gdy Horacjusz tylko w zgodnym zespole tych dwóch czynników spodziewał się pięknych i wartościowych utworów. Nie brak było również takich, którzy potępiali wszystkich poetów nowych podziwiając jedynie starych. Ta skrajność sądów również razila Horacjusza tym

więcej, że zaczęto głosić hasła nawołujące do naśladowania jedynie tego, co stare.

List pierwszy jest odpowiedzią na skargę cesarza Augusta, że Horacjusz nie zwraca się do niego w listach poetyckich. Augustus zajmował się żywo literaturą, sam był czynny literacko i umiał z literatury korzystać do celów swej polityki. Wybór więc tematu literackiego w liście do Augusta był szczęśliwy. Poeci współcześni, pisze Horacjusz, nie mają łatwego zadania chcąc uzyskać uznanie za życia: 1) z powodu niezwykłej czci dla dawnej literatury, 2) dla dyletantyzmu, który lekceważy należytą pracę nad wykończeniem utworów; chociaż bowiem „*Graecia capta victorem cepit et artes intulit agresti Latii*“ (Epist. II, 1, w. 156—157), to jednak dawne wady jeszcze trwają i Rzymianin wstydzi się skreślać i poprawiać, 3) z powodu złego smaku publiczności, która woli zapasy gladiatorские i zewnętrzny przepych przedstawienia niż prawdziwe dzieło poetyckie. Poezja spełniając ważne zadanie społeczne i polityczne zasługuje na otoczenie jej opieką. Poezja epiczna ma opiewać czyny bohaterów i samego Augusta, ale powinni podjąć się tego poeci obdarzeni talentem, bo zły poeta może przynieść tylko ujmę zasługom jak np. Choerilus czynom Aleksandra Wielkiego.

List drugi, podobnie jak pierwszy jest odpowiedzią na list z prośbą o utwory poetyckie. Obecnie zaniedbał Horacjusz poezji z różnych przyczyn. Niegdyś śmiałość ubóstwa skłoniła go do tworzenia wierszy. Obecnie posiadając tyle, ile mu wystarcza,

byłby chyba niezupełnie przy zdrowych zmysłach, gdyby znów zaczął się porywać na twórczość poetycką, zwłaszcza że i wiek już jest niestosowny i nie może zadowolić odmiennych żądań pisania już to pieśni, to satyr, to rozpraw filozoficznych. Czy można nadto tworzyć wiersze w Rzymie, gdzie tyle rozmaitych przeszkód nie nastraja do poezji? Od poety należy żądać utworu doskonałego, który może powstać tylko dzięki wielkiej pracy i rzetelnej samokrytyce. Lepiej zająć się zbieraniem przepisów dobrego dokonania życia.

List trzeci do Pizonów czyli *De arte poetica* jest zebraniem własnych poglądów Horacjusza i estetycznych teorii Greków na sztukę poetycką. Najważniejsze myśli tego listu są następujące: Ani malarze, ani poeci nie mogą przekraczać podstawowych zasad jednolitości dzieła i harmonii poszczególnych jego części. Dobór właściwego tematu, słownictwa i miar wierszowych należy do pierwszych i głównych obowiązków poety. Po tych wskazówkach rozwija uwagi o poezji epicznej a zwłaszcza dramatycznej: tragedii, komedii i dramatu satyrowego. Wzorem powinni być poeci greccy:

Vos exemplaria Graeca

nocturna versate manu, versate diurna.

(Ad Pisones w. 268—269).

Niemalą sławę zdobyli dawni tragiccy rzymscy przez naśladowanie poetów greckich i dorównaliby swym nauczycielom, gdyby nie zniechęcała ich praca nad ostatecznym wykończeniem. Do twórczości potrzebne są dwa czynniki: talent (*ingenium* — dar

wrodzony) i sztuka (ars), którą zdobywa się ćwiczeniem i pracą. Dwa te czynniki zgodnie współdziałając mogą stworzyć wielkiego poetę, a poeta może być tylko wielkim. Zadaniem poety jest być przyjemnym albo pożytecznym, lecz uznanie powszechne znajdzie ten, który umie te dwa zadania połączyć. Tworzenie musi być powolne, a gotowe dzieło poddawane ocenie prawdziwych krytyków, nie pochlebców, zjednanym uczcą lub innymi świadczeniami. List kończy się karykaturą szaleń opanowanego wieszacza, przed którym wszystko ucieka w popłochu.

List ten ad Pisones nie jest wprawdzie systematycznym wykładem teorii twórczości poetyckiej, ale zawiera wiele trafnych sądów, rad i przepisów, na których opierały się poglądy estetyczne wielu pokoleń aż do XVIII w. włącznie. Także na naszych poetów XVIII wieku: Krasickiego, Trembeckiego, Węgierskiego, Dmochowskiego wywarł ten list wpływ tak w treści jak i w formie.

Listy Horacjusza zaliczają krytycy do najlepszych dzieł w literaturze rzymskiej a *Ars poetica* uważają za najbardziej udatę dzieło — obok *Georgik Wergiliusza* — epoki augustowskiej.

Utwory wenuzyjskiego poety zdobywały sobie z wolna uznanie wśród współczesnych, jak świadczą własne słowa poety:

Oto już dzieci Romy, wszystkich ziem stolicy,
 Z dumą stawiają mnie w rzędzie
 Miłych wieszczów — już milkną moi przeciwnicy,
 Ich zawiść gryźć mnie nie będzie.

Pieśni IV, 3 w. 13—16. Przekład Zawirońskiego.

Sława jego rosła, utwory cieszyły się poczytnością, wywierały wpływ i znajdowały naśladowców wśród wszystkich narodów należących do kultury grecko-rzymskiej. Także nasi humanisci: Kochanowski, Sarbiewski, Konarski pisząc swe „Lyrica“ wzorowali się na pieśniach Horacjusza, a nawet Mickiewicz pisze ode: *In Bomarsundum captum ad Napoleonem III. Caesarem Augustum*. Również liryka narodowa polska od Pieśni Kochanowskiego aż do liryków XVIII w. (Naruszewicza, Karpińskiego, Książnina) zależna była od Horacjusza. Wpływ jego działa do dnia dzisiejszego.

„Nie znajdziemy zaś chyba drugiego poety, który by ludziom nowożytnym tyle udzielał codziennie przestroóg, rad i wskazówek, jak Horacjusz. Najwyższą to cechą nieśmiertelności poety, że słowa jego dotąd się przyoblekają w życie a myśli przeobrażają się w działania“. K. Morawski, *Vergilius i Horatius*, Kraków 1916, str. 204.

Utwory Horacjusza można zestawieć chronologicznie w następującej tabeli:

	przypada na lata przed Chr.
1. <i>Epodon liber</i>	41—30
2. <i>Sermonum libri duo</i>	40—30
3. <i>Carminum libri quattuor</i>	31—13
4. <i>Carmen saeculare</i>	17
5. <i>Epistularum libri duo</i>	24—9

I. LISTY TOWARZYSKIE

a. Ad Albiū Tibullū.

Epist. I, 4.

Albi, nostrorum sermonum candide iudex,
quid nunc te dicam facere in regione Pedana?
scribere, quod Cassi Parmensis opuscula vincat,
an tacitum silvas inter reptare salubres,
curantem, quidquid dignum sapiente bonoque est? 5
Non tu corpus eras sine pectore: di tibi formam,
di tibi divitias dederunt artemque fruendi.
Quid voveat dulci nutricula maius alumno,
qui sapere et fari possit, quae sentiat, et cui
gratia, fama, valetudo contingat abunde, 10
et mundus victus, non deficiente crumena?
Inter spem curamque, timores inter et iras
omnem crede diem tibi diluxisse supremum:
grata superveniet, quae non sperabitur hora.
Me pinguem et nitidum bene curata cute vises, 15
cum ridere voles, Epicuri de grege porcum.

b. Ad Claudium Neronem.

Epist. I, 9.

Septimius, Claudii, nimirum intellegit unus,
quanti me facias: nam cum rogat et prece cogit

- scilicet, ut tibi se laudare et tradere coner,
 dignum mente domoque legentis honesta Neronis,
 5 munere cum fungi propioris censet amici:
 quid possim videt et novit me valdius ipso.
 Multa quidem dixi, cur excusatus abirem;
 sed timui, mea ne finxisse minora putarer,
 dissimulator opis propriae, mihi commodus uni.
 10 Sic ego, maioris fugiens opprobria culpae,
 frontis ad urbanae descendi praemia. Quodsi
 depositum laudas ob amici iussa pudorem,
 scribe tui gregis hunc et fortem crede bonumque.

II. LISTY SPOŁECZNO-FILOZOFICZNE

a. Ad Maecenatem.

Epist. 1, 7.

- Quinque dies tibi pollicitus me rure futurum
 Sextilem totum mendax desideror. Atqui,
 si me vivere vis sanum recteque valentem,
 quam mihi das aegro, dabis aegrotare timenti,
 5 Maecenas, veniam, dum ficus prima calorque
 dissignatorem decorat lictoribus atris,
 dum pueris omnis pater et matercula pallet,
 officiosaque sedulitas et opella forensis
 adducit febres et testamenta resignat.
 10 Quodsi bruma nives Albanis illinet agris,
 ad mare descendet vates tuus et sibi parcat
 contractusque leget; te, dulcis amice, reviset
 cum Zephyris, si concedes, et hirundine prima.
 Non, quo more piris vesci Calaber iubet hospes,
 15 tu me fecisti locupletem. „Vescere sodes.“

„Iam satis est.“ „At tu, quantum vis, tolle.“

„Benigne.“

„Non invisā feres pueris munuscula parvis.“

„Tam teneor dono, quam si dimittar onustus.“

„Ut libet: haec porcis hodie comedenda relinques.“

Prodigus et stultus donat, quae spernit et odit; 20

haec seges ingratos tulit et feret omnibus annis.

Vir bonus et sapiens dignis ait esse paratus,

nec tamen ignorat, quid distent aera lupinis.

Dignum praestabo me etiam pro laude merentis.

Quodsi me noles usquam discedere, reddes 25

forte latus, nigros angusta fronte capillos,

reddes dulce loqui, reddes ridere decorum et

inter vina fugam Cinarae maerere protervae.

Forte per angustam tenuis nitedula rimam

repperat in cumeram frumenti, pastaque rursus 30

ire foras pleno tendebat corpore frustra.

Cui mustela procul: „si vis“ ait „effugere istinc,

macra cavum repetes artum, quem macra subisti.“

Hac ego si compellor imagine, cuncta resigno;

nec somnum plebis laudo satur altilium, nec 35

otia divitiis Arabum liberrima muto.

Saepe verecundum laudasti, rexque paterque

audisti coram, nec verbo parcius absens:

inspice, si possum donata reponere laetus.

Haud male Telemachus, proles patientis Ulixi: 40

„Non est aptus equis Ithace locus, ut neque planis

porrectus spatiis nec multae prodigus herbae;

Atride, magis apta tibi tua dona relinquam“.

Parvum parva decent: mihi iam non regia Roma,

sed vacuum Tibur placet aut imbelle Tarentum. 45

Strenuus et fortis causisque Philippus agendis
clarus ab officiis octavam circiter horam
dum redit atque foro nimium distare Carinas
iam grandis natu queritur, conspexit, ut aiunt,

- 50 adrasum quendam vacua tonsoris in umbra
cultello proprios purgantem leniter ungues.
„Demetri“, (puer hic non laeve iussa Philippi
accipiebat) „abi, quaere et refer, unde domo, quis,
cuius fortunae, quo sit patre quoque patrono“.
- 55 It, redit et narrat, Volteium nomine Menam,
praeconem, tenui censu, sine crimine, notum
et properare loco et cessare et quaerere et uti,
gaudentem parvisque sodalibus et lare certo
et ludis et post decisa negotia Campo.
- 60 „Scitari libet ex ipso, quodcumque refers: dic,
ad cenam veniat.“ Non sane credere Mena,
mirari secum tacitus. Quid multa? „Benigne“
respondet. „Neget ille mihi?“ „Negat improbus et te
neglegit aut horret.“ Volteium mane Philippus
- 65 vilia vendentem tunicato scruta popello
occupat et salvere iubet prior. Ille Philippo
excusare laborem et mercennaria vincla,
quod non mane domum venisset, denique quod non
providisset eum, „Sic ignovisse putato
- 70 me tibi, si cenas hodie mecum.“ „Ut libet.“ „Ergo
post nonam venies; nunc i, rem strenuus auge.“
Ut ventum ad cenam est, dicenda tacenda locutus
tandem dormitum dimittitur. Hic ubi saepe
occultum visus decurrere piscis ad hamum,
- 75 mane cliens et iam certus conviva, iubetur
rura suburbana indictis comes ire Latinis.

Impositus mannis arvum caelumque Sabinum
 non cessat laudare. Videt ridetque Philippus
 et sibi dum requiem, dum risus undique quaerit,
 dum septem donat sestertia, mutua septem 80
 promittit, persuadet uti mercetur agellum.

Mercatur. Ne te longis ambagibus ultra,
 quam satis est, morer: ex nitido fit rusticus atque
 sulcos et vineta crepat mera, praeparat ulmos,
 immoritur studiis et amore senescit habendi. 85

Verum ubi oves furto, morbo periere capellae,
 spem mentita seges, bos est enectus arando:
 offensus damnis media de nocte caballum
 arripit iratusque Philippi tendit ad aedes.

Quem simul adspexit scabrum intonsumque 90
 Philippus,

„durus“, ait „Voltei, nimis attentusque videris
 esse mihi.“ „Pol, me miserum, patrone, vocares,
 si velles“ inquit „verum mihi ponere nomen.
 Quod te per Genium dextramque deosque Penates
 obsecro et obtestor, vitae me redde priori!“ 95

Qui semel adspexit, quantum dimissa petitis
 praestent, mature redeat repetatque relicta.
 Metiri se quemque suo modulo ac pede verum est.

b. Ad Aristium Fuscum.

Epist. I, 10.

Urbis amatorem Fuscum salvere iubemus
 ruris amatores. Hac in re scilicet una
 multum dissimiles: at cetera paene gemelli
 fraternis animis, quidquid negat alter, et alter,

5 adnuimus pariter. Vetuli notique columbi
 tu nidum servas, ego laudo ruris amoeni
 rivos et musco circumlita saxa nemusque.
 Quid quaeris? Vivo et regno, simul ista reliqui,
 quae vos ad caelum fertis rumore secundo,
 10 utque sacerdotis fugitivus liba recuso;
 pane egeo iam mellitis potiore placentis.

Vivere naturae si convenienter oportet
 ponendaeque domo quaerenda est area primum,
 novistine locum potiolem rure beato?

15 Est ubi plus tepeant hiemes, ubi gratior aura
 leniat et rabiem Canis et momenta Leonis,
 cum semel accepit Solem furibundus acutum?
 Est ubi divellat somnos minus invida cura?
 deterius Libycis olet aut nitet herba lapillis?

20 Purior in vicis aqua tendit rumpere plumbum,
 quam quae per pronum trepidat cum murmure
 rivum?

Nempe inter varias nutritur silva columnas,
 laudaturque domus, longos quae prospicit agros.
 Naturam expelles furca, tamen usque recurret
 25 et mala perrumpet furtim fastidia victrix.

Non, qui Sidonio contendere callidus ostro
 nescit Aquinatem potantia vellera fucum,
 certius accipiet damnum propiusve medullis,
 quam qui non poterit vero distinguere falsum.

30 Quem res plus nimio delectavere secundae,
 mutatae quatient. Si quid mirabere, pones
 invitus. Fuge magna: licet sub paupere tecto
 reges et regum vita praecurrere amicos.

Cervus equum pugna melior communibus herbis

pellebat, donec minor in certamine longo 35
 imploravit opes hominis frenumque recepit;
 sed postquam victo violens discessit ab hoste,
 non equitem dorso, non frenum depulit ore.
 Sic, qui pauperiem veritus potiore metallis
 libertate caret, dominum vehet improbus atque 40
 serviet aeternum, quia parvo nesciet uti.
 Cui non conveniet sua res, ut calceus olim,
 si pede maior erit, subvertet, si minor, uret.
 Laetus sorte tua vives sapienter, Aristi,
 nec me dimittes incastigatum, ubi plura 45
 cogere quam satis est ac non cessare videbor.
 Imperat aut servit collecta pecunia cuique,
 tortum digna sequi potius quam ducere funem.
 Haec tibi dictabam post fanum putre Vacunae,
 excepto quod non simul esses, cetera laetus. 50

III. LISTY LITERACKIE

a. Ad Maecenatem.

Epist. I, 19.

Prisco si credis, Maecenas docte, Cratino,
 nulla placere diu nec vivere carmina possunt,
 quae scribuntur aquae potoribus. Ut male sanos
 adscripsit Liber Satyris Faunisque poëtas,
 vina fere dulces oluerunt mane Camenae. 5
 Laudibus arguitur vini vinosus Homerus;
 Ennius ipse pater numquam nisi potus ad arma
 prosiluit dicenda. „Forum putealque Libonis
 mandabo siccis, adimam cantare severis:“
 hoc simul edixi, non cessavere poëtae 10

nocturno certare mero, putere diurno.

Quid? Si quis vultu torvo ferus et pede nudo
exiguaeque togae simulet textore Catonem,
virtutemne repraesentet moresque Catonis?

15 Rupit Iarbitam Timagenis aemula lingua,
dum studet urbanus tenditque disertus haberi.

Decipit exemplar vitiis imitabile: quodsi
pallerem casu, biberent exsangue cuminum.

O imitatores, servum pecus, ut mihi saepe
20 bilem, saepe iocum vestri movere tumultus!

Libera per vacuum posui vestigia princeps,
non aliena meo pressi pede. Qui sibi fidet,
dux reget examen. Parios ego primus iambo
ostendi Latio, numeros animosque secutus

25 Archilochi, non res et agentia verba Lycamben.

Ac ne me foliis ideo brevioribus ornes, .

quod timui mutare modos et carminis artem:

temperat Archilochi Musam pede mascula Sappho,

temperat Alcaeus, sed rebus et ordine dispar,

30 nec socerum quaerit, quem versibus oblinat atris,

nec sponsae laqueum famoso carmine nectit.

Hunc ego, non alio dictum prius ore, Latinus

vulgavi fidicen; iuvat immemorata ferentem

ingenuis oculisque legi manibusque teneri.

35 Scire velis, mea cur ingratus opuscula lector

laudet ametque domi, premat extra limen iniquus:

non ego ventosae plebis suffragia venor

impensis cenarum et tritae munere vestis;

non ego, nobilium scriptorum auditor et ultor,

40 grammaticas ambire tribus et pulpita dignor.

Hinc illae lacrimae. „Spissis indigna theatris

scripta pudet recitare et nugis addere pondus“
 si dixi: „rides“ ait „et Iovis auribus ista
 servas; fidis enim manare poëtica mella
 te solum, tibi pulcher.“ Ad haec ego naribus uti 45
 formido et, luctantis acuto ne secer ungui,
 „displicet iste locus“ clamo et diludia posco.
 Ludus enim genuit trepidum certamen et iram,
 ira truces inimicitias et funebre bellum.

b. Ad Augustum.

Epist. II, 1, w. 1—27; 86—138; 156—167.

Cum tot sustineas et tanta negotia solus,
 res Italas armis tuteris, moribus ornes,
 legibus emendes, in publica commoda peccem,
 si longo sermone morer tua tempora, Caesar.
 Romulus et Liber pater et cum Castore Pollux, 5
 post ingentia facta deorum in templa recepti,
 dum terras hominumque colunt genus, aspera bella
 componunt, agros adsignant, oppida condunt,
 ploravere suis non respondere favorem
 speratum meritis. Diram qui contudit hydram 10
 notaque fatali portenta labore subegit,
 comperit invidiam supremo fine domari.
 Urit enim fulgore suo, qui praegravat artes
 infra se positas; extinctus amabitur idem.
 Praesenti tibi maturos largimur honores, 15
 iurandasque tuum per nomen ponimus aras,
 nil oriturum alias, nil ortum tale fatentes.
 Sed tuus hic populus, sapiens et iustus in uno
 te nostris ducibus, te Grais anteferendo,

- 20 cetera nequaquam simili ratione modoque
aestimat et, nisi quae terris semota suisque
temporibus defuncta videt, fastidit et odit,
sic fautor veterum, ut tabulas peccare vetantes,
25 vel Gabiis vel cum rigidis aequata Sabinis,
pontificum libros, annosa volumina vatium
27 dictitet Albano Musas in monte locutas...
- 86 Iam Saliare Numae carmen qui laudat et illud,
quod mecum ignorat, solus vult scire videri,
ingeniis non ille favet plauditque sepultis,
nostra sed impugnat, nos nostraque lividus odit.
- 90 Quod si tam Graecis novitas invisae fuisset
quam nobis, quid nunc esset vetus? aut quid haberet,
quod legeret tereretque viritum publicus usus?
Ut primum positae nugari Graecia bellis
coepit et in vitium fortuna labier aequa,
95 nunc athletarum studiis, nunc arsit equorum,
marmoris aut eboris fabros aut aeris amavit,
suspendit picta vultum mentemque tabella,
nunc tibicinibus, nunc est gavisae tragoedis;
sub nutrice puella velut si luderet infans,
100 quod cupide petiit, mature plena reliquit.
Quid placet aut odio est, quod non mutabile credas?
Hoc paces habuere bonae ventique secundi.
Romae dulce diu fuit et solemne reclusa
mane domo vigilare, clienti promere iura,
105 cautos nominibus rectis expendere nummos,
maiores audire, minori dicere, per quae
crescere res posset, minui damnosa libido.
Mutavit mentem populus levis et calet uno

scribendi studio; pueri patresque severi
 fronde comas vincti cenant et carmina dictant. 110
 Ipse ego, qui nullos me affirmo scribere versus,
 invenior Parthis mendacior et prius orto
 sole vigil calamum et chartas et scrinia posco.
 Navem agere ignarus navis timet, habrotonum aegro
 non audet, nisi qui didicit, dare; quod medicorum est, 115
 promittunt medici, tractant fabrilia fabri:
 scribimus indocti doctique poëmata passim.
 Hic error tamen et levis haec insania quantas
 virtutes habeat, sic collige: vatis avarus
 non temere est animus; versus amat, hoc studet
 unum; 120
 detrimenta, fugas servorum, incendia ridet;
 non fraudem socio puerove incogitat ullam
 pupillo; vivit siliquis et pane secundo,
 militiae quamquam piger et malus, utilis urbi,
 si das hoc, parvis quoque rebus magna iuvari. 125
 Os tenerum pueri balbumque poëta figurat,
 torquet ab obscaënis iam nunc sermonibus aurem
 mox etiam pectus praeceptis format amicis,
 asperitatis et invidiae corrector et irae,
 recte facta refert, orientia tempora notis 130
 instruit exemplis, inopem solatur et aegrum.
 Castis cum pueris ignara puella mariti
 disceret unde preces, vatem ni Musa dedisset?
 Poscit opem chorus et praesentia numina sentit,
 caelestes implorat aquas docta prece blandus, 135
 avertit morbos, metuenda pericula pellit,
 impetrat et pacem et locupletem frugibus annum.
 Carmine di superi placantur, carmine manes... 138

- 156 Graecia capta ferum victorem cepit et artes
intulit agresti Latio: sic horridus ille
defluxit numerus Saturnius et grave virus
munditiae pepulere; sed in longum tamen aevum
160 manserunt hodieque manent vestigia ruris.
Serus enim Graecis admovit acumina chartis
et post Punica bella quietus quaerere coepit,
quid Sophocles et Thespis et Aeschylus utile ferrent.
Temptavit quoque rem, si digne vertere posset,
165 et placuit sibi, natura sublimis et acer:
nam spirat tragicum satis et feliciter audet,
sed turpem putat inscite metuitque lituram...

c. Ad Pisones.

Epist. II, 3. w. 1—72; 105—139; 156—184; 263—390.

(De arte poëtica liber).

- Humano capiti cervicem pictor equinam
iungere si velit et varias inducere plumas
undique collatis membris, ut turpiter atrum
desinat in piscem mulier formosa superne:
5 spectatum admissi risum teneatis, amici?
Credite, Pisones, isti tabulae fore librum
persimilem, cuius, velut aegri somnia, vanae
fingentur species, ut nec pes nec caput uni
reddantur formae. „Pictoribus atque poëtis
10 quidlibet audendi semper fuit aequa potestas.“
Scimus, et hanc veniam petimusque damusque
vicissim,
sed non ut placidis coëant immitia, non ut
serpentes avibus gementur, tigribus agni.
Inceptis gravibus plerumque et magna professis
15 purpureus, late qui splendeat, unus et alter

adsuitur pannus, cum lucus et ara Dianae
 et properantis aquae per amoenos ambitus agros
 aut flumen Rhenum aut pluvius describitur arcus;
 sed nunc non erat his locus. Et fortasse cupressum
 scis simulare: quid hoc, si fractis enatat expses 20
 navibus, aere dato qui pingitur? Amphora coepit
 institui: currente rota cur urceus exit?

Denique sit quidvis simplex dumtaxat et unum.

Maxima pars vatum, pater et iuvenes patre digni,
 decipimur specie recti. Brevis esse laboro, 25
 obscurus fio; sectantem levia nervi
 deficiunt animique; professus grandia turget;
 serpit humi tutus nimium timidusque procellae;
 qui variare cupit rem prodigialiter unam,
 delphinum silvis appingit, fluctibus aprum. 30

In vitium ducit culpae fuga, si caret arte.
 Aemilium circa ludum faber imus et ungues
 exprimet et molles imitabitur aere capillos,
 infelix operis summa, quia ponere totum
 nesciet: hunc ego me, si quid componere curem, 35
 non magis esse velim, quam naso vivere pravo,
 spectandum nigris oculis nigroque capillo.

Sumite materiam vestris, qui scribitis, aequam
 viribus et versate diu, quid ferre recusent,
 quid valeant umeri. Cui lecta potenter erit res, 40
 nec facundia deseret hunc nec lucidus ordo.

Ordinis haec virtus erit et venus, aut ego fallor,
 ut iam nunc dicat iam nunc debentia dici,
 pleraque differat et praesens in tempus omittat.
 In verbis etiam tenuis cautusque serendis 45
 hoc amet, hoc spernat promissi carminis auctor.

- Dixeris egregie, notum si callida verbum
reddiderit iunctura novum. Si forte necesse est
indiciis monstrare recentibus abdita rerum,
50 fingere cinctutis non exaudita Cethegis
continget dabiturque licentia sumpta pudenter;
et nova fictaque nuper habebunt verba fidem, si
Graeco fonte cadent parce detorta. Quid autem
Caecilio Plautoque dabit Romanus ademptum
55 Vergilio Varioque? Ego cur, adquirere pauca
si possum, invideor, cum lingua Catonis et Enni
sermonem patrium ditaverit et nova rerum
nomina protulerit? Licuit semperque licebit
signatum praesente nota producere nomen.
- 60 Ut silvae foliis pronos mutantur in annos,
prima cadunt: ita verborum vetus interit aetas,
et iuvenum ritu florent modo nata vigentque.
Debemur morti nos nostraque: sive receptus
terra Neptunus classes aquilonibus arcet,
65 regis opus, sterilisve diu palus aptaque remis
vicinas urbes alit et grave sentit aratrum,
seu cursum mutavit iniquum frugibus annis,
doctus iter melius; mortalia facta peribunt:
nedum sermonum stet honos et gratia vivax.
- 70 Multa renascentur, quae iam cecidere, cadentque,
quae nunc sunt in honore vocabula, si volet usus,
72 quem penes arbitrium est et ius et norma loquendi...
- 105 Tristia maestum
vultum verba decent, iratum plena minarum,
ludentem lasciva, severum seria dictu.
Format enim natura prius nos intus ad omnem
fortunarum habitum, iuvat aut impellit ad iram,

aut ad humum maerore gravi deducit et angit; 110
 post effert animi motus interprete lingua.
 Si dicentis erunt fortunis absona dicta,
 Romani tollent equites peditesque cachinnum.
 Intererit multum, divusne loquatur an heros,
 maturusne senex an adhuc florente iuventa 115
 fervidus, et matrona potens an sedula nutrix,
 mercatorne vagus cultorne virentis agelli,
 Colchus an Assyrius, Thebis nutritus an Argis.
 Aut famam sequere aut sibi convenientia finge.
 Scriptor honoratum si forte reponis Achillem, 120
 impiger, iracundus, inexorabilis, acer,
 iura neget sibi nata, nihil non arroget armis.
 Sit Medea ferox invictaque, flebilis Ino,
 perfidus Ixion, Io vaga, tristis Orestes.
 Si quid inexpertum scaenae committis et audes 125
 personam formare novam, servetur ad inum,
 qualis ab incepto processerit, et sibi constet.
 Difficile est proprie communia dicere; tuque
 rectius Iliacum carmen deducis in actus,
 quam si proferres ignota indictaque primus. 130
 Publica materies privati iuris erit, si
 non circa vilem patulumque moraberis orbem,
 nec verbum verbo curabis reddere fidus
 interpres, nec desilies imitator in artum,
 unde pedem proferre pudor vetet aut operis lex. 135
 Nec sic incipies, ut scriptor cyclicus olim:
 „Fortunam Priami cantabo et nobile bellum“.
 Quid dignum tanto feret hic promissor hiatu?
 Parturient montes, nascetur ridiculus mus... 139
 Aetatis cuiusque notandi sunt tibi mores, 156

- mobilibusque decor naturis dandus et annis.
 Reddere qui voces iam scit puer et pede certo
 signat humum, gestit paribus colludere et iram
 160 colligit ac ponit temere et mutatur in horas.
 Imberbus iuvenis, tandem custode remoto,
 gaudet equis canibusque et aprici gramine campi,
 cereus in vitium flecti, monitoribus asper,
 utilium tardus provisor, prodigus aeris,
 165 sublimis cupidusque et amata relinquere pernix.
 Conversis studiis aetas animusque virilis
 quaerit opes et amicitias, inservit honori,
 commisisse cavet, quod mox mutare laboret.
 Multa senem circumveniunt incommoda, vel quod
 170 quaerit et inventis miser abstinet ac timet uti,
 vel quod res omnes timide gelideque ministrat,
 dilator, spe longus, iners, avidusque futuri,
 difficilis, querulus, laudator temporis acti
 se puero, castigator censorque minorum.
 175 Multa ferunt anni venientes commoda secum
 multa recedentes adimunt: ne forte seniles
 mandentur iuveni partes pueroque viriles.
 Semper in adiunctis aevoque morabimur aptis.
 Aut agitur res in scaenis aut acta refertur.
 180 Segnius irritant animos demissa per aurem,
 quam quae sunt oculis subiecta fidelibus et quae
 ipse sibi tradit spectator; non tamen intus
 digna geri promes in scaenam, multaque tolles
 184 ex oculis, quae mox narret facundia praesens...
 263 Non quivis videt immodulata poëmata iudex,
 et data Romanis venia est indigna poëtis.
 265 Idcircone vager scribamque licenter? an omnes

visuros peccata putem mea, tutus et intra
spem veniae cautus? Vitavi denique culpam,
non laudem merui. Vos exemplaria Graeca
nocturna versate manu, versate diurna.

At vestri proavi Plautinos et numeros et
laudavere sales, nimium patienter utrumque,
ne dicam stulte, mirati, si modo ego et vos
scimus inurbanum lepido seponere dicto
legitimumque sonum digitis callemus et aure. 270

Ignotum tragicæ genus invenisse Camenæ
dicitur et plaustris vexisse poemata Thespis,
quæ canerent agerentque peruncti faecibus ora.
Post hunc personæ pallæque repertor honestæ
Aeschylus et modicis instravit pulpita tignis
et docuit magnumque loqui nitique colurno. 280

Successit vetus his comoedia, non sine multa
laude; sed in vitium libertas excidit et vim
dignam lege regi; lex est accepta, chorusque
turpiter obticuit sublato iure nocendi.

Nil intemptatum nostri liquere poetæ;
nec minimum meruere decus, vestigia Graeca
ausi deserere et celebrare domestica facta,
vel qui praetextas vel qui docuere togatas. 285

Nec virtute foret clarisve potentius armis
quam lingua Latium, si non offenderet unum
quemque poetarum limæ labor et mora. Vos, o
Pompilius sanguis, carmen reprehendite, quod non
multa dies et multa litura coercuit atque
perfectum deciens non castigavit ad unguem. 290

Ingenium misera quia fortunatius arte
credit et excludit sanos Helicone poetas

Democritus, bona pars non ungues ponere curat,
 non barbam, secreta petit loca, balnea vitat.
 Nanciscetur enim pretium nomenque poëtae,
 300 si tribus Anticyris caput insanabile numquam
 tonsori Licino commiserit. O ego laevus,
 qui purgor bilem sub verni temporis horam!
 Non alius faceret meliora poëmata: verum
 nil tanti est. Ergo fungar vice cotis, acutum
 305 reddere quae ferrum valet, exsors ipsa secandi;
 munus et officium, nil scribens ipse, docebo,
 unde parentur opes, quid alat formetque poëtam,
 quid deceat, quid non, quo virtus, quo ferat error.
 Scribendi recte sapere est et principium et fons.
 310 Rem tibi Socraticae poterunt ostendere chartae,
 verbaque provisam rem non invita sequentur.
 Qui didicit, patriae quid debeat et quid amicis,
 quo sit amore parens, quo frater amandus et hospes,
 quod sit conscripti, quod iudicis officium, quae
 315 partes in bellum missi ducis: ille profecto
 reddere personae scit convenientia cuique.
 Respicere exemplar vitae morumque iubebo
 doctum imitatorem et vivas hinc ducere voces.
 Interdum speciosa locis morataque recte
 320 fabula nullius veneris, sine pondere et arte,
 valdius oblectat populum meliusque moratur,
 quam versus inopes rerum nugaeque canorae.
 Grais ingenium, Grais dedit ore rotundo
 Musa loqui, praeter laudem nullius avaris.
 325 Romani pueri longis rationibus assem
 discunt in partes centum diducere. „Dicat
 filius Albinus: si de quincunce remota est

uncia, quid superat? poteras dixisse.“ „Triens“. „Eu!
 Rem poteris servare tuam. Redit uncia, quid fit?“
 „Semis.“ An, haec animos aerugo et cura peculi 330
 cum semel imbuerit, speramus carmina fingi
 posse linenda cedro et levi servanda cupresso?
 Aut prodesse volunt aut delectare poëtae
 aut simul et iucunda et idonea dicere vitae. 335
 Quidquid praecipies, esto brevis, ut cito dicta
 percipiant animi dociles teneantque fideles.
 Omne supervacuum pleno de pectore manat.
 Ficta voluptatis causa sint proxima veris,
 ne quodcumque volet poscat sibi fabula credi,
 neu pransae Lamiae vivum puerum extrahat alvo. 340
 Centuriae seniore[m] agitant expertia frugis,
 celsi praetereunt austera poëmata Ramnes.
 Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci,
 lectorem delectando pariterque monendo. 345
 Hic meret aera liber Sosiis, hic et mare transit
 et longum noto scriptori prorogat aevum.
 Sunt delicta tamen, quibus ignovisse velimus:
 nam neque chorda sonum reddit, quem vult manus
 et mens,
 poscentique gravem persaepe remittit acutum,
 nec semper feriet, quodcumque minabitur arcus. 350
 Verum ubi plura nitent in carmine, non ego paucis
 offender maculis, quas aut incuria fudit
 aut humana parum cavit natura. Quid ergo est?
 Ut scriptor si peccat idem librarius usque,
 quamvis est monitus, venia caret, ut citharoedus 355
 ridetur, chorda qui semper oberrat eadem:
 sic mihi, qui multum cessat, fit Choerilus ille,
 quem bis terve bonum cum risu miror, et idem

indignor, quandoque bonus dormitat Homerus.
 360 Verum operi longo fas est obrepere somnum.
 Ut pictura, poësis: erit quae, si propius stes,
 te capiat magis, et quaedam, si longius abstes;
 haec amat obscurum; volet haec sub luce videri,
 iudicis argutum quae non formidat acumen;
 365 haec placuit semel, haec deciens repetita placebit.

O maior iuvenum, quamvis et voce paterna
 fingeris ad rectum et per te sapis, hoc tibi dictum
 tolle memor, certis medium et tolerabile rebus
 recte concedi: consultus iuris et actor
 370 causarum mediocris abest virtute disertis
 Messalae, nec scit quantum Cascellius Aulus,
 sed tamen in pretio est: mediocribus esse poëtis
 non homines, non di, non concessere columnae.
 Ut gratas inter mensas symphonia discors
 375 et crassum unguentum et Sardo cum melle papaver
 offendunt, poterat duci quia cena sine istis:
 sic animis natum inventumque poëma iuvandis,
 si paullum summo decessit, vergit ad imum.
 Ludere qui nescit, campestribus abstinet armis,
 380 indoctusque pilae discive trochive quiescit,
 ne spissae risum tollant impune coronae:
 qui nescit versus, tamen audet fingere. Quidni?
 liber et ingenuus, praesertim census equestrem
 summam nummorum vitioque remotus ab omni.
 385 Tu nihil invita dices faciesve Minerva:
 id tibi iudicium est, ea mens; si quid tamen olim
 scripseris, in Maeci descendat iudicis aures
 et patris et nostras nonnumque prematur in annum
 membranis intus positis: delere licebit,
 390 quod non edideris; nescit vox missa reverti...

UZUPEŁNIENIA

A.

I. C. Valerius Catullus 68 a. Elegia — list.

Quod mihi fortuna casuque oppressus acerbo
conscriptum hoc lacrimis mittis epistolium,
naufragum ut eiectum spumantibus aequoris undis
sublevem et a mortis limine restituam,
quem neque sancta Venus molli requiescere somno 5
desertum in lecto caelibe perpetitur,
nec veterum dulci scriptorum carmine Musae
oblectant, cum mens anxia pervigilat,
id gratum est mihi, me quoniam tibi dicis amicum
muneraque et Musarum hinc petis et Veneris: 10
sed tibi ne mea sint ignota incommoda, Mani,
neu me odisse putes hospitis officium,
accipe, quis merse fortunae fluctibus ipse,
ne amplius a misero dona beata petas.
Tempore quo primum vestis mihi tradita pura est, 15
iucundum cum aetas florida ver ageret,
multa satis lusi: non est dea nescia nostri,
quae dulcem curis miscet amaritiem.
Sed totum hoc studium luctu fraterna mihi mors
abstulit. O misero frater adempte mihi! 20
Tu mea tu moriens fregisti commoda, frater,
tecum una tota est nostra sepulta domus.

Omnia tecum una perierunt gaudia nostra,
 quae tuus in vita dulcis alebat amor.

25 Cuius ego interitu tota de mente fugavi

haec studia atque omnes delicias animi...

31 Ignosces igitur, si, quae mihi luctus ademit,

haec tibi non tribuo munera, cum nequeo.

Nam, quod scriptorum non magna est copia apud me,

hoc fit, quod Romae vivimus: illa domus,

35 illa mihi sedes, illic mea carpitur aetas:

huc una ex multis capsula me sequitur.

Quod cum ita sit, nolim statuas nos mente maligna

id facere aut animo non satis ingenuo,

quod tibi non utriusque petenti copia facta est:

40 ultro ego deferrem, copia si qua foret.

B.

II. Stanisław Trembecki

Do Biskupa Naruszewicza pisany
 w r. 1775.

Szczygieł między kanarki w ptaszarni zamknięty,

Słabym głosem przetwarza melodyjne tony:

Gdy się ozwiesz, słowiku, nucą drudzy ptacy,

Lecz w rozpaczycy zostawiasz znućcone do pracy.

Tobie, poeto sławny dowcipem i gustem,

Należało się rodzić pod rzymskim Augustem;

Lecz jego rówiennika fortuna łaskawa

Chcąc uczcić, przeniosła cię w czasy Stanisława.

Czyli wiejskie piosneczki zadmiesz na fujarzy,

Czyli na lirze zagrasz, któż lepiej dokaże?

Horacego następco! komuż to zaszczytem
 Będzie, gdy cię z uprzejmym równa Teokrytem?
 Wielu się pnie za tobą, kędy droga śliska,
 Zdradzając spadających daje w pośmiewiska.
 Ten, który chciał sto sążni bujać nad sokołem,
 Potknął się, i w szkaradnym błocie ryje czołem.
 Niezrażony przykładem i ja stawię stopy
 Na podwójnym pagórku wdzięcznej Kaliopy;
 Jeżeli mi rękę podasz, dzielny przewodniku,
 Kierując moje kroki po twoim chodniku,
 Wzbiję się nad obłoki, potem tak wysoko,
 Że mię ledwie niedojrzy przytępiłone oko.
 Ja chcę wieniec przybarwić pachnącymi ziołki,
 Po najbliższym nadzieomku zbierający fiołki.
 Ty sobie po najwyższym parnasowym głazie,
 Na bystrolotnym rzeźko galopuj Pegazie.
 Ja słaby, upragnionej wkrótce dojdę mety,
 Gdy między piechotnymi zliczysz mnie poety.

Poezje Stanisława Trembeckiego, w Lipsku 1836 r.

III. Ignacy Krasicki.

List IX.

Do Wojewody. O zepsuciu
publicznym.

Rzadki jest dobry przykład, zacny Wojewodo!
 Złe czasy, gorsi ludzie, do straty nas wiodą.
 Czas, rzecz czcza: ludzie, co się z cnót starych wyzuli,
 Te spodłone narzędzia, rzecz naszą zepsuli.
 Mamy powstać? Niech spełzną przekupni czołgacze;

Pociesz się Ojczyzna, gdy zdrajca zapłacze;
 Zdrajca, co równym sobie nadęty orszakciem,
 W wolnej ziemi jurgieltnik, śmiał się zwać Polakiem.
 Rzym trwał, bo trwała cnota w mieszkańcach

pocziwych;

Ale gdy się wkradł podstęp zysków niegodziwych,
 Zdrobniały, spelzły, znikły owe wielkie dusze:

Odźwiernymi Cezarów były Fabijusze.

Przykład wieków nauka: do rzecz wielkich zdolność

Tam osiadła, tam trwała, gdzie ludzie i wolność.

Ty, co znasz, czym był niegdyś gmach, z małych

ułamków,

Bądź podporą Ojczyzny, bądź przykładem ziomków.

Dzieła Ignacego Krasickiego. Paryż 1830.

IV. Ks. Franciszka Dmochowskiego Sztuka rymotwórcza.

Pieśń trzecia w. 315—336. Wymagania
 stawiane poecie tragicznemu
 i zadanie tragedii.

Lecz dzieło to nie lada talentu wyciąga.

Miernosc nie ma w nim miejsca. Próżno się ten

wprzaga

Do szlachetnej roboty wzruszenia serc, który

Nie wziął dowcipu, nie wziął serca od natury.

Kogo poruszać ludzi piękna żądza kusi,

Wiele znać, dobrze myśleć i żywo czuć musi.

Niełatwo się spektator do pochwały skłania,

Owszem, czego nie zrobi, temu rad przygania.

Kupił sobie, gdy wejście zapłacił, to prawo.

Więc byś był powszechności z honorem zabawą,
 Chciej się podobać, ujmij serca obojętne,
 Niech raz myśli wysokie, wspaniałe i świetne
 Zadziwiają umysły, niech drugi raz tkliwa
 Scena rozrzewnia dusze, niech serca porywa.
 Niech szlachetność z skromnością zachowa
wzajemność,
 Niechaj i strach przeraża i łechce przyjemność,
 Niech w trafach niespodzianych zdumiewa
słuchacza,
 Niech z nieszczęśliwym płacze, niech z nędznym
rozpacza,
 A przez sztuczne do końca wiedzion kołowroty,
 Widzi karę występku i nagrodę cnoty.
 Wstręt od złego i silne do cnoty pobudki,
 Oto są doskonalej tragedii skutki.

W Warszawie 1788.

V. Fragment ze wstępu do Sztuki rymotwórczej Dmochowskiego.

Nie jest to dzieło samym tłumaczeniem, ani też
 sobie oryginalności nie przyznaje. Zagrzany czyta-
 niem dzieł o sztuce rymotwórczej, osobliwie Hora-
 cego i Despra (Boila), chciałem podobnym język
 ojczyzny zbogacić. Z obudwóch czerpałem myśli:
 do drugiego układu szczególnie się przywiązałem.
 Żem wiele winien dwom tym wielkim nauczycielom,
 chętnie wyznaję: ale się też i moich myśli nie za-
 pieram. Bardzo sobie wieszować będę, jeżeli u roz-
 sądnego czytelnika znajdę zaletę.

WYBÓR Z LISTÓW HORACJUSZA

OBJAŚNIENIA

I. LISTY TOWARZYSKIE

a. Ad Albium Tibullum.

Epist. I, 4.

Albius Tibullus, poeta erotycznych elegij, serdeczny przyjaciel Horacego, przebywa zdala od Rzymu zajęty może pisaniem nowych utworów, a może nie zupełnie zdrowy i dręczony jakimiś zbyt poważnymi myślami. Horacjusz zaprasza go dowcipnym bilecikiem do siebie, chcąc go zachęcić do korzystania w myśl zasad epikurejskich z darów, jakich mu los użyczył szczodłą ręką.

1. **sermonum**: Horacjusz określa tym wyrazem i Satyry i Listy. — **candidus iudex**: biały, jasny, doskonały — bezstronny krytyk. — 4. **tacitum** łączy się z „te“ — „w samotnej ciszy“. — 6. **corpus sine pectore** cf. Mickiewicza: „bez serc, bez ducha to szkieletów ludy“. — 10. **gratia, ae** = wdzięk, powab; fama = rozgłos. — 11. **mundus victus**: schludne środki do życia — bez zbytku i bez brudnego skąpstwa. — **crumena, ae** = crumina, ae = pie-

niądź. — 12. **inter spem curamque**: wśród nastrojów oczekiwania jakiegoś szczęścia i niepokoju o jego utrzymanie. — **inter timores et iras**: wśród strachu i zgrozot. — 14. **grata superveniet scil. vitae**: będzie miłym dodatkiem. — 15. **vises**: futurum w znaczeniu prośby — zechciej odwiedzić. — **porcum** zależy od **vises**, nie od **ridere**. — 16. Horacjusz nazywa się żartobliwie „wieprzkiem“ ze stada — szkoły Epikura, któremu zależy przede wszystkim na przyjemnościach. Horacjusz był niskiego wzrostu i dość otyły, troskliwy o wygląd zewnętrzny. Suetoniusz pisze o nim: *habitu corporis brevis fuit atque obesus* (tłusty). Cf. *Epist. I. 20, 24.*

b. Ad Claudium Neronem.

Epist. I, 9.

List ten jest pismem polecającym niejakiego Septymiusza Tyberiuszowi Neronowi, następcy Augusta. Horacjusz spełnia życzenie petenta dobierając tak myśli, a nawet wyrazy, aby w niczym nie urazić drażliwego na wszelkie protekcje Tyberiusza. List ten uchodzi za arcydzieło w swoim rodzaju.

1. **nimirum**: oczywiście — z odcieniem ironii. — 3. **scilicet**: scire licet — wyobraź sobie. — **laudare et tradere**: polecieć i do domu wprowadzić. — 4. **szuk**: dignus mente **domoque Neronis honesta legentis** — godny zdolności i rodziny Nerona, który dobiera tylko szlachetnych ludzi. — 5. **szuk**: **cum censet**

(scil. me) **fungi munere propioris** (scil. tibi) (carioris) **amici**. — 6. **valdius** = melius. — 8. szyk: **sed timui, ne putarer me finxisse mea minora**: aby nie sądzono, żem mój wpływ rozmyślnie pomniejszył. — 9. **dissimulator opis propriae** — ukrywający własne wpływy. — **mihi commodus uni** = dbały o siebie samego jedynie. — 10. **maioris fugiens opprobria culpae**: unikając zarzutu większej winy. — 11. **frons**: przenośnie — impudentia, insolentia — **frons urbana est eius, qui quia in urbe vivit, minus timidus est ac modestus quam rusticus**. — **praemia**: iura — przywileje.

II. LISTY SPOŁECZNO-FILOZOFICZNE

a. Ad Maecenatem.

Epist. I, 7.

Kilkudniowy pobyt Horacjusza na wsi przedłużył się do miesiąca. Mecenas z tego niezadowolony robi poecie wymówki, na które w tym liście poeta odpowiada, wyjaśniając swój stosunek do swego opiekuna. Zawdzięcza on wprawdzie wiele Mecenasowi i chce o tym stale pamiętać, ale nie może robić ofiary ze swej swobody i niezależności. Każdy ma swoje upodobania, od których zależy jego szczęście. W ostatnim wierszu mieści się przewodnia myśl utworu: *Metiri se quemque suo modulo ac pede verum est*.

2. **mendax desideror** — okazując się kłamcą każe na siebie czekać. — 3. szyk: **si vis me vivere sanum recteque valentem** — jeżeli chcesz, bym żył zdrowy

i w pełni sił. — 4. **dabis** — w znaczeniu trybu rozkazującego. — 5. pierwsze figi dojrzewają z początkiem jesieni bardzo niezdrowej w Rzymie. — 6. **dissignator, oris** = kierujący obrzędami pogrzebowymi. — 7. **palere alicui** = *timere alicui*: bać się o kogo. — 8. **officiosa sedulitas et opella forensis** = usłużna gorliwość i drobne sprawy na rynku. — 9. **testamenta resignat** otwiera testamenty. — 10. **bruma, ae** = zima (**brevima* = *brevissima* = *brevissima*). — **Albanis agris** dat. zależny od *illinet*. — 12. **contractus leget** — będzie czytał w „zacisznym ustroniu“ — w przeciwstawieniu do ruchliwego życia w mieście. — 14. **non, quo more** = *non eo more, quo*. — 16. **benigne** — uprzejmie dziękuję. — **munusculum, i** = prezencik, drobiazg, cf. *munus, eris* = dar. — 20. **prodigus et stultus** rozrzutnik i głupiec ma odpowiedniki w 22 w.: *vir bonus et sapiens*. — 22. **dignis ait esse paratus** zamiast *ait se dignis paratum esse* — dla tych, którzy na to zasługują, gotów jest do świadczenia dobrodziejstw, a jednak jak między osobami tak także w dobrodziejstwach umie przeprowadzić stosowne rozgraniczenie. — **nec tamen ignorat, quid distent aera lupinis** — prawdziwe pieniądze od „sztonów“. — **quid** = w czym, o ile. — 24. szyk: **me dignum praestabo etiam pro laude merentis** = okażę się godnym, jak na to zasługuje cześć dla dobroczyńcy; *pro laude* = stosownie do czci, jak zasługuje cześć. — 25—28. Wróc mi moją młodość, jeżeli sobie życzysz, bym się nigdzie nie oddalał od ciebie. — **reddes jak dabis** we w. 4. i **repetes**

we w. 33. — 29. **nitedula, ae** = mysz polna. — 35—38. jeżeliby zwrócono się do Horacjusza porównaniem o myszce i lasicy, to znaczy, jeżeliby zażądano zwrotu otrzymanych dobrodziejstw, chętnie je zwróci, gdyż nie należy do tych, którzy wieś wychwalają, gdy są po dobrym obiedzie, ani nie chciałby zamienić niezależnego spokoju za największe skarby. Skromne życzenia poety — *nec potentem amicū largiora flagito satis beatus unicus Sabinis* — Carm. II, 18, 12 — sam Mecenas nieraz chwalił jego umiarkowanie (*verecundus*), a Horacjusz zawsze mówił o nim jako o swym dobroczyńcy. — 39. **Inspice, si possum** = *agedum experire, an non possim*, zobacz, czy nie mogę. — 40. **patiens Ulixes** — wytrzymały Ulysses *πολύτλας Ὀδυσσεύς, ταλασίφρων, πολυτλήμων*. — 41. **Ithace (nom.) non est locus equis aptus**. — 42. **non porrectus planis spatiis** — nie ciągnące się w rozległych równinach; **prodigus**, 3 z genet. jak *dives* — bogaty w co. — 43. **tibi** odnosi się do *apta* i do *relinquam*. — 50. **in vacua umbra tonsoris** — w pustej (o tej porze) budzie golarza. — **cultellus, i** = nożyk, cf. *culter, i* — nóż. — 53. **accipiebat** = otrzymywał do spełnienia. — **unde domo** — skąd pochodzi. — 54. **cuius fortunae** = *quae res domestica et quae condicio*. — **quo sit patre quove patrono** jakiego ma ojca lub opiekuna. — 57. **loco** = *in loco* — w stosownych okolicznościach. — 58. **gaudentem** — *contentum* — czuje się szczęśliwym. — **lare certo** = *qui domum suam habet*. — 59. **post decisa negotia** = po załatwieniu interesów. — 60. **sci-**

tari = sciscitari chcieć się dowiedzieć. — 63. **improbus** — zuchwalec, hultaj według mniemania niewolnika. — 64. **neglegit te** = kpi z ciebie. — **aut horret** = albo ze strachu odmawia. — 65. **tunicato popello** — rzemieślnicy, drobni kupcy, ludzie biedni chodzili tylko w tunikach. — 66. **occupat** = wyprzedza go. — 67. **excusare laborem** — se excusabat propter laborem. — **credere, mirari excusare** — infinitivi historici. — 70. **ut libet** — formułka grzecznościowa — według Pańskiej woli. — 72. **dicenda tacenda** — quaecumque in buccam ei venerant — „gadał trzy po trzy“, plótl, co mu ślina na język przyniosła. — 73. **dormitum** — supinum celowe. — 73—74. szyk: **ubi hic (Volteius) visus est (ut — jakby) piscis decurrere ad occultum hamum.** — 79. **requiem quaerit** — szuka wypoczynku po zajęciach na rynku. — **dum sibi risus undique quaerit** — dum ridendi materiam quoquo modo quaerit — w przewidywaniu, jak będzie wyglądał mieszczuch jako rolnik. — 80. za 14.000 sestercjów można było kupić tylko małe gospodarstwo. — 84. **sulcos et vineta crepat mera** — mówi tylko o zagonach i winnicach. — 87. **enectus** od eneco, -are, -ui, enectus = zmęczyć, wyczerpać. — 89. **iratus** — zagniewany na siebie samego, zgryziony. — 91. **durus** — duri laboris patiens — zapracowany. — **attentus** (scil. rebus — dat.) — zajęty gospodarstwem. — 92. **Pol** — Edepol — na Polluksa. — 98. **verum est** = aequum est; myśl wiersza: każdy powinien pozostawać w takich stosunkach i taki obrać zawód, który

odpowiada przede wszystkim jego zdolnościom i majątkowi.

b. Ad Aristium Fuscum.

Epist. I, 10.

Życie na wsi daje najwięcej zadowolenia i szczęścia.

Jeżeli słuszne jest zdanie, że prawdziwe szczęście polega na życiu według natury, to wieś spełnia ten warunek. Nie bogactwo, ale poprzestawanie na małym jest środkiem do szczęścia. Kto ubiega się o bogactwo, staje się niewolnikiem swej żądz.

3. **multum** — accusat. względu — pod wielu względami. — **cetera** — accusat. względu — zresztą. — 3—5. szyk: **cetera paene gemelli adnuimus fraternis modis** (ablat. modi). — 4. **et alter scil. negat.** — 5. **noti scil. inter se.** — 6. **nidus, i** = gniazdo, — Rzym. — 9. **rumore secundo** — zwrot stosowany u Eniusza — wśród głośnego pokłasku. — 10—11. **urbanas delicias fugio, ut sacerdotis servus liba recusat.** — **pane egeo potiore** — pane egeo, qui potior est quam. — 13. **domo** zamiast **domu i.** — 16. słońce wchodzi w konstelację Psa i Lwa w końcu lipca. — **momenta Leonis** = **movimenta Leonis** — ruchy, skoki Lwa. — 17. **furibundus** jako przydawka do Lwa jest dopiero skutkiem czynności zawartej w zdaniu. — **cum accepit solem acutum** — kiedy odczuł piekące promienie słońca. — 19. mozaikę w posadzkach jadalni rzymskich posypywano kwiatami oraz skrapiano wonnymi olejkami. — **deterius** = gorzej, mniej przyjemnie. — 20. **rumpere plumbum** — rozer-

wać rury ołowiane wodociągów. — 22—24. mieszkańcy miast chcą w swoich pałacach wywołać złudzenie wsi przez sadzenie drzew wśród różnobarwnych kolumn marmurowych, gdyż natura pociąga ich swym prawem. — 23. **domus prospicit longos agros** — pałac ma rozległy widok na pola. — 25. **et mala perrumpet furtim fastidia victrix** i niespostrzeżenie przełamie zwycięsko wstręt przewrotny. — 26. **contendere** = distinguere — przeciwstawić — łączy się z dat. — **Sidonio** ostro — fenickiej purpurze. — **callidus** — jako znawca. — **non** — łączy się z accipiet w w. 28. — 31. **Mirabere** = miraberis. — **pones** = depones. — 32—33. szyk: **licet praecurrere reges et regum amicos vita** (ablat. limitat.) **sub paupere tecto**. — 34. **pugnā** (ablt. limitat.) melior: — **pellebat** — ciągle wypędzał. — 37. **victor violens** — zuchwały zwycięzca. — 40. **improbus** = w swej nikiżemności. — we wyrazie **vehet** odbija się dalszy ciąg porównania z koniem. — 41. **aeternum** — przysłówkowo — **na z a w s z e**. — 42. **cui non conveniet sua res, ut calceus olim, si pede maior erit, subvertet, si minor, uret** kto nie będzie miał majątku stosownego dla siebie, to ten — jak but kiedyś, jeżeli będzie większy od nogi, przewróci, jeżeli za mały, będzie parzył. — 45. **nec me dimittes incastigatum** — nie pozostaw mnie bez nagany (dimittes — futurum w znaczeniu imperativi). — 46. **cessare** scil. cogere — ustawać w gromadzeniu. — 48. **tortum digna sequi potius quam ducere funem** — iść za postronkiem powinien raczej, niż wo-

dzić ich (ludzi) na nim. Porównanie ze zwierzęciem prowadzonym na powrozie. — 49. **dictabam** — scil. puero — według zasad używania czasów w listach. — **Vacuna** w związku etymol. z vacare; humorystyczne zakończenie ma oznaczać wczasy Horacjusza na wsi, gdzie nawet list może dyktować, nie osobiście pisać, siedząc za starą świątynią „bogini wczasów“.

III. LISTY LITERACKIE

a. Ad Maecenatem.

Epist. I, 19.

Ostra krytyka, z jaką spotkały się u współczesnych poetów i krytyków trzy księgi Pieśni Horacjusza, skłoniła go do napisania do Mecenasa tego listu, wyjaśniającego przyczyny tej krytyki. Jedni krytycy, którzy zarzucali mu brak oryginalności przez naśladowanie wzorów greckich, nie widzą istoty rzeczy. Podobni są oni do tych poetów, którzy widzą w używaniu i nadużywaniu wina źródło poetyckiego natchnienia z tego powodu, że stary poeta Kratynus, Eniusz, a nawet Homer byli zwolennikami wina. Nie stanie się również ktoś stoikiem — Katonem, jeżeli naśladowując go będzie nosił krótką togę, chodził boso i zawsze będzie miał surowy wyraz twarzy. Drudzy są mu niechętni przez pospolitą zawiść, że nie ubiegał się o popularność zwykłymi sposobami.

3. **potoribus** — dat. auctoris. — **male sanos** = vesanos — niezupełnie przy zdrowych zmysłach. — 4—5. szyk: ut Liber adscripsit male

sanos poëtas Satyris Faunisq̄ue, dulces Camenae oluerunt vina (vini odorem) fere mane. — 6. szyk: **laudibus** Homerus arguitur vinosus — spotyka się z zarzutem jako „pijaczyna“. — 9. **siccus, a, um** = suchy, trzeźwy. — 12. **puteo, ěre** = cuchnąć. — 13. **textore** ablt. instrumenti, zależny od simulet. — 15. szyk: **lingua** (scil. Iarbitae). — **Timagenis aemula rupit** (zgubił) Iarbitam. — 17. **exemplar vitiis imitabile decipit** — wzór, który daje się naśladować w błędach, prowadzi na bezdroża. — 18. **exsanguis, e** — bezkrwisty, blady, powodujący bladłość. — 19. **servum pecus** — mocniejsze niż **grex**. — 20. **tumultus** — hałaśliwe zabiegi i kłótnie. — 21—32. Horacjusz był pierwszy, który się zwrócił do czterowierszowej zwrotki Alceusza; zwrotkę saficzną naśladował poprzednio Katullus. — 21. **per vacuum** — bo żaden Rzymianin go nie wyprzedził. — 21—22. **Libera per vacuum posui vestigia princeps, non aliena meo pressi pede** — Pierwszy puściłem się swobodnie w nietkniętą dziedzinę, nie kroczyłem cudzymi śladami. — 24. **numeros animosque** — rytmy i ducha. — 27. **modos** = **numeros** — rytmy. — **carminis artem** — ma na myśli stroficzną budowę pieśni. — 28. szyk: **Sappho mascula** (energiczna — męska). — **temperat Musam suam** (układa swe pieśni). — **pede Archilochi** (w stopach Archilocha). — 29. **dispar rebus et ordine** — różniący się w temacie i metrycznym układzie wierszy; — zmienił bowiem dwuwierszowe połączenia w strofy cztero-

wierszowe. — 32. **hunc** = Alcaeam. — 34. cieszy go, że jego utwory czytają i mają w rękach ludzie wykształceni (wyraz „ingenuus“ oznacza nie tylko człowieka wolno urodzonego, ale także wykształconego) jako przeciwstawienie do *ventosa plebs*. — 34. **premat** = *deprimat* — poniża, gani. — 39. **nobilium scriptorum auditor** — do nich należeli: Pollio, Vergilius, Varius, Tibullus i inni; we wyrazie: „**ultor**“ mieści się żartobliwe wyznanie, że nasłuchawszy się odczytów wspomnianych poetów on także odczytuje im swoje i w ten sposób mści się na nich. — 40. **grammaticas tribus et pulpita** — *grammaticorum tribus* — kluby krytyków i ich miejsca w kładów. — 41—49. Horacjusz uchyla się od publicznych recytacji z różnych powodów. — 43. **Io-vis** = Augusti. — 44. **manare** = *stillare* w znaczeniu przechodnim (s a c z y s z). — 45. **tibi pulcher** — w sobie zakochany. — **naribus uti** = *nares corrugare* — kręcić nosem. — 46. **luctantis** = *me adorientis* — atakującego. — 47. **diludia posco** — proszę o zwłokę, odłożenie zabawy. — 48. **genuit** — *perfectum gnomicum* — *gignere solet*. — **ludus** = *risus et iocus*. — **trepidus** — niepokojący. — 49. **truces inimicitiae** — zawzięta nieprzyjaźń.

b. Ad Augustum.

Epist. II, 1, w. 1—27; 86—138; 156—167.

Niepokój ogarnia Horacjusza, czy nie zaszkodzi sprawom państwowym, jeśliby zabierał czas długim listem cesarzowi zajętemu tyłu ważnymi sprawami.

Za tę troskę o państwo on jeden już za życia spotyka się z czcią, jaka przypadła w udziale dopiero po śmierci najbardziej zasłużonym bohaterom. Zresztą naród rzymski ceni tylko to, co starożytne, a okazuje wstręt i nienawiść do wszystkiego, co współczesne. Inaczej było u Greków zwłaszcza w szczęśliwych czasach po wojnach perskich. Wszelkie rodzaje sztuki cieszyły się uznaniem i mogły się rozwijać. Skłonności dawnych Rzymian były skierowane ku życiu praktycznemu. Obecnie nastąpiła zmiana w ich usposobieniu, gdyż prawdziwy szal pisania wierszy opanował wszystkich nawet pozbawionych talentu. Lecz i ta namiętność ma praktyczne znaczenie, bo poeci przez swe zamiłowanie stają się nieszkodliwymi, są często pożyteczni a nawet niezbędni. Następuje pochwała poezji już w tonie poważnym. Poezja rozwinęła się w Rzymie dopiero pod wpływem Greków, lecz nie osiągnęła doskonałej sztuki mimo uzdolnienia Rzymian zwłaszcza w tragedii z braku staranności w wykończeniu.

3. **legibus emendes**: Augustus wydał szereg ustaw do poprawy obyczajów: *lex sumptuaria*, *de adultteriis*, *de pudicitia*, *de ambitu*, *de maritandis ordinibus*; **in publica commoda peccem**: szkodziłbym publicznemu dobru. — 4. **si morer tua tempora**: jeślibym zabierał ci drogi czas. — 6. **in deorum templa recepti**: przyjęci do świątyni bogów — uznani za bogów. — 7. **colunt** — rozwinąć przez dzeugmę: przy terras — użyźniając, przy genus hominum — uszlachetniają. — 8. **agros adsignant** — wyznaczają stałe siedziby. — 9. **plorare** — płakać, tu skarżyć się. —

10. **diram qui contudit hydram** — Herkules. Cf. Kto leb urwał hydrze. — 11. **fatali labore** — pracą nałożoną przez przeznaczenie. — 13. **urit** — razi (bla-
skiem). — **praegravat** — przeważa, przewyższa, za-
cienia; **artes** — pojęcie abstrakcyjne zamiast kon-
kretne: **qui praegravat artes infra se positas** —
można rozwinąć — kto przyćmiewa wszystkich
swymi znakomitymi zaletami. — 14. **extinctus** =
mortuus. — 15. **praesenti** — w przeciwstawieniu do
extinctus — za życia (obecnemu). — 16. szyk: **po-
nimus fatentes nil tale oriturum esse alias, nil ortum
esse**. — 17. **alias** — w innym czasie, zresztą. — 19. **ius-
tus in te uno ...anteferendo** — sprawiedliwy wobec
ciebie jednego, stawiając cię ponad naszych wodzów,
ponad greckich. — 20. **cetera nequaquam simili ra-
tione modoque aestimat**: reszty nie ocenia bynajmniej
tą samą wagą i miarą. — 21. **terris semota** — sprzą-
nięte z ziemi. — 22. **suis temporibus defuncta** — co
dokonało (dopełniło) czasu sobie przeznaczonego. —
23. szyk: **sic fautor veterum, ut dicitur Musas locutas
esse in monte Albano tabulas, ..., foedera aequata ...,
pontificum libros, volumina vatam**. — 24. **bis quinque
viri** = decemviri legibus scribundis. — **tabulae pec-
care vetantes** = leges duodecim tabularum —
w 450 r. przed Chr.

25. **foedera aequata** = przymierza zawarte na
równych warunkach. — **Gabiis** łączy się z następują-
cym cum.

26. **pontificum libri** lub **pontificii**, lub **pontificales**
zawierały przepisy o obrzędach religijnych, świętych

miejscach i czasach, modlitwach oraz sposobie prowadzenia procesu.

26. **volumina vatium** = libri fatales, fatidici, vaticini — książki z wróżbami. — 27. in monte Albano obecnie Monte Cavo miał świątynię Iuppiter Latiaris; tam przebywały Muzy rzymskie, jak greckie na Helikonie lub Parnasie. — 86. **Saliare carmen** = Saliorum carmen — najdawniejszy zabytek języka łacińskiego, o którym mówi Kwintylijan (I, 6, 40): Salaria carmina vix sacerdotibus suis satis intellecta — ledwie zrozumiałe dla własnych kapłanów. — 86—87. **szuk**: qui laudat et solus vult videri scire illud... — 88. **ingeniis non ille favet plauditque sepultis** — ów okazuje życzliwość i bije oklaski nie talentom, które już pochowano... — 89. **lividus** — siniejąc z zawiści. Cf. **livor**. — 91 **szuk**: aut quid haberet publicus usus, quod legeret tereretque viritim — albo co posiadałby ogólny zwyczaj do czytania i zużywania w rękach poszczególnych ludzi? greccy autorowie byli wspólną własnością wszystkich. — **nugari** — oddawać się lżejszym zajęciom. — 94. **in vitium labier** — skłaniać się do błędów; **labier** — stara forma infinitivi praesentis = labi; **athletarum** — equorum — (genet. object) rozpałała się do zapasów atletycznych. — **aequa fortuna** — przez pomyślny stan państwa (po wojnach perskich). — 97. **suspendit picta vultum mentemque tabella** — utkwiała wzrok i myśl w malowanych obrazach. — 98. **tibicinibus** — species pro genere — muzyką; można rozumieć także utwory dytyrambiczne ze względu na wymienioną tragedię.

99. **sub nutrice** — u stóp piastunki, pod opieką

piastunki. — 100. **mature plena** — wnet przesycona. — 101. **quid odio** (dat. zamierzonego skutku) **est** — co jest przedmiotem nienawiści (czego się nienawidzi). — **quod non mutabile credas** — o czym nie można by mieć przekonania, że ulegnie zmianie; użycie drugiej osoby dla myśli ogólnej. — 102. **paces bonae** — szczęśliwe czasy pokojowe. — **venti secundi** — powodzenie. Cf. *aequa fortuna* w. 94. — 103. **Romae dulce diu fuit et solemne** — w Rzymie było długo miłym i utartym zwyczajem. — 104. **clienti promere iura** — klientowi udzielać porady prawnej. — 105. **nominibus rectis** — ablt. zależny od *cautos* — zabezpieczone rzetelnymi nazwiskami. — 110. **vinci** (*vincio, ire*) **comas** — otoczywszy sobie włosy zieloną (z bluszczu lub oliwy); *vinci* partic. medialne. — 112 **prius orto sole vigil** = *vigil priusquam sol ortus est* — obudziwszy się przed wschodem słońca. — 113. **calamus, charta, scrinia** — przybory do pisania. — **habrotonum** = *abrotonum* — boże drzewko, z którego wyrabiano lekarstwa; tu znaczy lekarstwo jako *species pro genere*. — 117. **passim** — na wszystkie strony — wszyscy bez różnicy ustawicznie. — 120. **non temere** = *non facile*. — **studere** połączone z *accusat.* zaimka. — **ridet** w znaczeniu przechodnim — wyśmiewa, śmieje się z czegoś. — **incogitat** — knuje. — 124. **militiae** dat. zawisły od *piger* zamiast: *ad militiam* — jako przeciwstawienie do *urbi*; *malus* — niezdatny. — 125. **si das hoc** = *si concedis hoc* — jeżeli się na to zgadzasz. — 127. **iam nunc** — *iam in pueritia*. — 128. **pectus praeceptis format amicis** — *serce uszlachetnia życzliwymi radami*. —

129. **corrector** cum corrigit — poprawia, wykorzenia, usuwa. — 130. **orientia tempora** — nadchodzące czasy; instruit — poucza. — 131. **inopem solatur et aegrum** — biednego krzepi, zmartwionemu dodaje otuchy (dzeugmatycznie). — 134. **sentit praesentia numina** — odczuwa życzliwość bogów. — 135. **caelestes** (accusat. osoby). — **aquas** (accusat. rzeczy) — błaga bogów o deszcze. — **blandus docta prece** — przymilając się wyuczoną modlitwą. — **docta** jako imiesłów nie przymiotnik. — 138. **manes** — w przeciwstawieniu do **di superi** — znaczy tyle co **di inferi** = potęgi podziemne. — 158. **defluxit** — spłynął, zginął, zniknął. — **numerus Saturnius** = versus Saturnius; przykład wiersza saturnijskiego:

virum mihi, Caména, insecté versutum

(początek Odysei w tłumacz. Liwiusza Andronika). **grave virus** — przykra zjadliwość. — 159. **munditiae** — elegantia — wytworność. — 161. **serus** (scil. ferus victor — Romanus). — **admovit acumina** — późno (przez enallage adiectivi) zwrócił uwagę. — 164—165. dokonał także próby, czy byłby zdolny do godnego naśladowania, i próby wypadły pomyślnie, z natury wzniosły i śmiały. — 166. **satis spirat tragicum et feliciter audet** — ma dosyć podniosłości ducha i śmiałe próby mu się udają. — 167. **inscite** — głupio; odnosi się do „putat“ i do „metuit“.

c. Ad Pisones.

Epist. II, 3. w. 1—72; 105—139; 156—184; 263—390.

(De arte poëtica liber).

W formie listu do Pisonów — ojca i dwóch synów — rozwija Horacjusz zapatrywania własne

i teorie estetyczne Greków o dziełach poetyckich: ich treść, układ, forma, język, charakterystyka różnych gatunków literackich, czy sztuka, czy nałchnienie mają znaczenie w twórczości, jest tematem rozprawy dydaktycznej, ujętej w formę poetyckiego listu, który przez wieki miał wpływ na ocenę poezji aż do *L'art poétique* Boila w drugiej połowie wieku XVII, zależnej zresztą w wielu punktach — formie i treści — od listu Horacjusza. Jeżeli zaś uwzględnimy ten moment, że nasza literatura w w. XVII i początku XIX była pod przeważnym wpływem klasycyzmu francuskiego, zrozumiemy łatwo, dlaczego nawet forma poetycka listu tak się przyjęła u poetów tego okresu: Krasickiego, Węgieńskiego, Trembeckiego, a Dmochowski przerabiając Boila uwzględnił także Horacjusza, chociaż niektóre zasady odrzucał.

1—44. Jednolitość kompozycji.

3. *collatis membris* — dat. zależny od *inducere*, wyraz ten używany w malarstwie o nakładaniu farb. — 3—4. szyk: *ut mulier superne formosa desinat in turpiter atrum piscem.* — 5. *spectatum* — supinum celowe. — 6. *librum* = *carmen*. — 7. *cuius vanae species fingentur, velut aegri somnia, ut...* którego czcze powstaną pomysły, jakby majaczenia chorego, że... — 9. *reddatur uni formae* — są stosowne do jednej postaci. — 14. szyk: *inceptis (initiis) magnis et plerumque magna professis assuitur unus et alter purpureus pannus...* Do poważnego początku i często-kroć zapowiadającego coś wielkiego

przyczepia się... opisy krajobrazów. — 17. **pluvius arcus** — tęcza. — 20—21. przesunięcie w budowie zdania: **quid hoc, si pingitur aere dato, qui fractis navibus exspes enatat**; myśl: dlaczego jako pejzażysta podejmujesz się za pieniądze namalowania obrazu kompozycyjnego? — 25. **decipimur specie recti** = łudzą nas pozory poprawności. — 32. **faber imus** — rzeźbiarz, który miał warsztat w dolnej części szkoły gladiatorskiej Emiliusza. — 34. **infelix operis summa** — nieudały w wykończeniu całego dzieła. — 35. szyk: **ego non velim magis hunc esse, quam vivere**. — 37. **spectandus** — godny podziwu. — 40. **cui** = a quo. — **potenter** = pro suis viribus. — 41. **lucidus ordo** — przejrzystość układu. — 42. **venus** = venustas po w a b. — 44. szyk: **et praesens in tempus omittat**. — 45. szyk: **etiam tenuis cautusque in serendis verbis auctor**; — **tenuis et cautus** = subtelny i ostrożny.

45—72. Dobór i życie wyrazów.

47. szyk: **si callida iunctura notum verbum reddiderit (uczyni) novum**. — 50. **cinctus Cethegis** — dat. auctoris. — 54. **dabit ademptum** — przedstawienie — datum adimet. — 59. **nota praesens** = nota praesentis temporis. — **producere** — wprowadzić w użycie. — 64. **classes aquilonibus arcet** = aquilones a classibus arcet. — 65. ma na myśli wysuszenie błot pomptyjskich zamierzone przez Cezara i częściowo dokonane przez Augusta. Obecnie urzęczywistnione przez Mussoliniego. — 69. **vivax** połączyć z orzeczeniem — **nedum gratia stet vivax** —

a cóż dopiero miałyby się utrzymać upodobanie na stałe.

105—139. Słowa mają odpowiadać nastrojowi i charakterowi przedstawianych osób, a naśladowanie ma mieć pewną swobodę, zapowiedź utworu ma być skromna. — 109. **iuvat scil. nos** — wprawia nas w wesoły nastrój. — 108—110. zapatrywania według psychologii epikurejskiej: gniew i boleść odnosi się do zdarzeń przeszłych, radość i obawa do zdarzeń przyszłych, pierwsze są przygnębiające, drugie podniecające. — 114. **intererit** od **interest** — zachodzi różnica. — 115—116. **fervidus florente iuventae** — zapalenie w kwiecie młodości. — 119. myśl: albo trzymaj się podania, lub zmyślaj tak, aby charaktery się zgadzały. — 120. **reponere** — na nowo wprowadzać. — 122. **nihil non arroget armis** — **litotes** — **omnia arroget armis** (dat.). — 125. jeżeli coś niepróbowanego wystawiasz na scenie. — 126. **ad imum** — do końca. — 127. **ab incepto** = **ab initio**. — **et sibi constet** — **sibi conveniat** — niech będzie ze sobą w zgodzie. — 131. **publica materies** temat będący własnością wszystkich (wykształconych). — 132. **vilis orbis patulusque** — **loci communes** (pospolite) — **nimis vulgares, qui omnibus patent** — „gdy w kołach zbyt pospolitych, otwartych wszystkim nie będziesz się kręcił“. — 134. **nec desilies imitator in artum** — nie popadniesz w tak niewolnicze naśladownictwo. — 135. **pudor** — poszanowanie dla oryginału. — **operis lex** zapowiedziany

plan rozpoczętego dzieła. — 138. szyk: **quid hic promissor feret dignum tanto hiatu?** — cóż stworzy godnego tak szumnej zapowiedzi? — 139. Góry stękać będą w pologu, ulegnie się śmiesznie mała myszka.

156—178. Charakterystyka różnego wieku.

159. **puer pede certo signat humum** — pewnie już chodzi. — **paribus**=**aequalibus**. — 160. **temere**=**facile**. — **in horas** — z każdą godziną. — 163. **cereus in vitia flecti** — jak wosk podatny do występków. — **asper**=**repugnans et pervicax**. — infinitywy: **flecti** w. 163. **relinquere** w. 165 zależne od przymiotników według konstrukcji greckiej. — 165. **amata relinquere pernix** — szybko porzuca to, co pokochał. — 168. **quod mox mutare laboret** = co wkrótce staralby się zmienić. — 170. **timide gelideque** — lekliwie i bez zapalu. — 172. **dilator** — lubi odkładać. — **longus spe** — wytrwały w oczekiwaniu. — 173. **difficilis** — opryskliwy. — **querulus** — zrzęda. — 179—184. W dramacie nie wszystko jest stosowne do przedstawienia na scenie, mimo że wzrokowe wrażenia są silniejsze od słuchowych. — 184. **facundia praesens** — co ópowie wymowny naoczny świadek. — 263—274. Łagodna ocena utworów rzymskich poetów nie powinna być źródłem lekceważenia zasad wierszowania. — 265. **an omnes visuros peccata putem mea, tutus et intra spem veniae cautus?** — czy też mam przypuszczać, że wszyscy zobaczą moje za-

niedbania w wierszu, zabezpieczony (scil. *venia* — nadzieja przebaczenia) i w granicach nadziei ostrożny? (ostrożny o tyle tylko, o ile mogą uzyskać przebaczenie). — 274. stosowną ilość stóp liczono na palcach lub wyczuwano słuchem. — *calleo, ere* — mieć wprawę, rozumieć, rozróżniać. — 275—294. początek tragedii i komedii greckiej oraz rzymskiej. Rzymianom brak staranności w wygładzaniu utworów. — 277. *peruncti ora* — pomazawszy sobie twarz — particip. medialne. — 279. *instravit* od *insterno, -ere, -avi, -atus* — rozpościerać. — *pulpitum, i* — ruszłowanie. — 283. *vis digna lege regi* — infinit. według konstrukcji greckiej cf. w. 163 i 165. — *digna, quae lege regetur*, ustawa brzmiała: *μη δειν ὀνομαστί ζωμορδεῖν* nie należy szarpać ludzi w komedii po nazwisku. — 285. *liquere* = *reliquere* — *reliquerunt*. — *docuere* = *scripsere*; poeci greccy sami reżyserowali swe sztuki, uczyli aktorów i chór (*διδάσκειν* = *docere*) i sami grali na scenie. — *Praetextas fabulas* (tematy z historii rzymskiej) pisali: *Naevius* (264—201), *Pacuvius* (220—132) i *Accius* (170—94). — *Fabulas togatas* (komedie ze stosunków rzymskich) pisali: *Naevius* i *Afranius* około 150. — 294. *castigare* — *corrigere*; *perfectum* odnosi się do *carmen* — użyte proleptycznie — *ita, ut perfectum sit*. — *ad unguem* — przenośnia z rzeźbiarstwa — spojenia marmuru były wtedy wykończone, gdy paznokciem nie wyczuwało się nierówności. — Cf. *Sat. I, 5, 32*.

295—308. Niektórzy poeci lekceważą sztukę

w przekonaniu, że natchnienie — szal boski — wystarczy. On jednak woli być wolnym od tego szalu i nie pisząc sam wierszy podać zasady, jak zostać dobrym poetą. — 295. szyk: **quia Democritus credit ingenium fortunatius misera arte.** — 297. **bona pars = magna pars.** — 302. **purgor** (medialnie) **bilem** czyszczę sobie żółć. — 304. **verum nil tanti est** — lecz na niczym mi tak bardzo nie zależy — **quanti sanum fieri** — jak na tym, aby być zdrowym. — **tanti** genet. pretii. — **fungar vice cotis** = będą spełniał zadanie oselki. — 306. **munus et officium** — sil. poetae. — **nil scribens ipse** — Horacjusz zostawia się sam umyślnie na dalszym planie, że sam nic nie pisze, a mógł tak utrzymywać, bo w liście tym nie ma wzmianki o poezji lirycznej; utworów epicznych i dramatycznych nie pisał, listy zaś i satyry nazywał „sermones serpentes humi“. — 309—322. Pierwszym dążeniem poety ma być prawdziwe wykształcenie. — 309. **recte** należy do **scribendi** nie do **sapere** cf. Sat. I, 4, 13. — 314 szyk: **quod sit officium conscripti, quod iudicis** — 319. **speciosa locis** — bogata w piękne miejsca. — **morata fabula** — z dobrym skreśleniem charakterów. — **mōrata** w związku z **mos, mōris**. — 321. **meliusque moratur** — i lepiej zajmuje uwagę. — 323. **rotundo ore** — przenośne wyrażenie — Muza obdarzyła Greków wymową wytworną, dźwięczną i artystyczną. — 324. **nullius** (neutrum) = **nullius rei**. — 325. **rationes** — w znaczeniu pierwotnym — rachunki. — 326—330. **as** dzielił się na 12 uncyj; $\frac{5}{12}$ **asa** czyli pięć uncyj miało nazwę —

quincunx. $\frac{5}{12} - \frac{1}{12} = \frac{4}{12} = \frac{1}{3} = \text{triens}$. $\frac{5}{12} + \frac{1}{12} = \frac{6}{12} = \frac{1}{2} = \text{semis}$. — 328. **poteras dixisse** — mógłbyś już był powiedzieć. — 330. **acruo, inis** — rdza, chciwość. — **peculium, ii** — pieniądze zdobyte przez własną pracę, pilność i oszczędność. — 332. olejek z drzewa cedrowego i szkatułki z drzewa cyprysowego służyły do zabezpieczania zwojów papirusowych przed molami. — **lēvis, -e** — gładki. — 333—365. Charakterystyka poezji. Porównanie utworu poetyckiego z obrazem. — 338. **ficta voluptatis causa** = co wyobraźnia stworzyła dla przyjemności. — 341. **agitant** = irrident. — 342. **celsi praeter eunt** — z dumą przechodzą obok. — **austēra poēmata** — poważny utwór poetycki. — **Ramnes** — centuriae iuniorum. — 345. **longum** — proleptycznie do aevum — ut longum sit. — 349. **sonus gravis** — ton niski. — **sonus acutus** — ton wysoki. — **poscenti scil. manui**. — 352. **incuria** — niedopatrzenie. — 353. szyk: **ut si scriptor librarius usque peccat idem**. — 355. **veniā caret** — nie ma przebaczenia. — 357. **qui multum cessat** — który ma wiele uchybień. — 364. **argutum acumen** — bystry sąd krytyka. — 365. **repetita** — z odcieniem zdania przyzwolonego.

366—390. Poezja musi się wznosić do szczytów. Potrzeba jej pracy, talentu i rzetelnej krytyki. — 368. **hoc dictum tolle memor** = hoc dictum in pectus tuum demitte — tę radę dobrze zapamiętaj. — **certis rebus** = nonnullis rebus. — **certis medium et tolerabile rebus recte concedi** = niektórym sprawom słusznie zezwala się na

coś miernego i znośnego. — **medium et tolerabile** = aliquid medium et tolerabile. — 369. **consultus iuris** — prawnik. — **actor causarum** — obrońca prawny. — 369—371. Te trzy wiersze są logicznie poprzednikiem zdania przyzwolonego, jak wskazuje tamen w w. 372. 372—373. szyk: **Non homines non di, non columnae concessere poëtis esse mediocribus.** — **mediocribus** = mediocres esse przez asymilację. — 373. **columnae** — nawet martwe kolumny, przy których sprzedawano książki. — 375. **Sardo cum melle** — z miodem ze Sardynii, który uchodził za najgorszy. — 379. **campestribus armis** — sprzętów, jakich używano przy zabawie na polu Marsowym. — 380. **indoctus** = imperitus — nieobeznany. — 381. **coronae** — tłumy widzów, które jakby wieńcem otaczają. — **impune** — bez obawy narażenia się na zarzut, a więc słusznie. — 383. **census equestrem summam** — który sobie przypisał majątek, jaki posiadają rycerze — podał wartość majątku. — **census** — particip. medialne. — 385. **invita Minerva** — wyrażenie przysłowiowe — repugnant natura = wbrew swym zdolnościom. — 386. **id tibi iudicium est, ea mens** — to jest twój sąd, to jest twój sposób myślenia — scil. ut nihil dicas invita Minerva. — 388. aluzja do poety Helwiusza Cynny, który pracował 9 lat nad utworem „Smyrna“.

UZUPEŁNIENIA

A.

C. Valerius Catullus 68 a. Elegia — list.

Maniusza, przyjaciela Katulla, dręczą troski nie-szczęśliwej miłości. Prosi więc listownie przyjaciela o „munera et Musarum et Veneris“, co mogłoby przynieść mu ulgę w jego rozpacz. Katullus, który po śmierci brata przebywa zdala od Rzymu we Weronie, usprawiedliwia się w liście, dlaczego nie może spełnić życzenia przyjaciela.

1—14. W tym długim okresie z pewnym naśladownictwem stylu zwyczajnego listu, mieści się główna myśl utworu.

1—2. **Quod mihi... mittis epistolium... id gratum est mihi** (w. 3). Co się tyczy tego, że posyłasz mi bilecik... to ta okoliczność sprawia mi przyjemność. — **acerbo** — odnosi się także do fortuna. — 3. niepowodzenie miłosne porównane z rozbiciem okrętu: szyk: **ut naufragum sublevem eiectum spumantibus aequoris undis** — abym użył pomocy rozbitkowi, którego wyrzuciły spienione bałwany morskie. — 4. **a mortis limine restituum** — abym przywrócił do życia od progu śmierci. — **sancta Venus** — czcigodna Wenus jako bogini wierności małżeńskiej. — 6. **lectus caelebs** — łożo osamotnione. — 5—6. myśl: któremu i czcigodna Wenus odmawia wypoczynku w miłym śnie, opuszczonemu przez żonę. — 7. myśl:

ani utwory poetyckie dawnych pisarzy nie przynoszą żadnej pociechy, gdy spędza noce bezsenne niepokojącymi trapiiony myślami. — 10. **hinc** = a me. — **munera et Musarum et Veneris** — dwóch darów żąda od przyjaciela: 1) utworu poetyckiego. 2) darów Wenery — *δῶρα χερσῆς Ἀφροδίτης* — uciech miłości. — 12. **neu me odisse putes hospitium officium** — abyś nie sądził, że nie chcę nie wiedzieć o powinnościach wobec tego, z którym mnie łączą węzły gościnności. — **odisse** — ze znaczeniem słabszym — nie nienawidzić, lecz unikać, nie chcieć wiedzieć o czymś. — 14. **dona beata** — dary, jakie mogą pochodzić tylko od szczęśliwego. — 17. **multa satis lusi** = dosyć wiele „igrałem“. — 18. **dulcis amarities** — słodka gorycz — przyjemność, która mieści w sobie zarodek goryczy. — **curae** — troski miłosne. — 24. **gaudia, quae tuus in vita dulcis alebat amor** — uciechy, które podtrzymywała twoja słodka miłość. — 31. **ignosces** — futurum w znaczeniu łagodnego rozkazu. — 32. **cum nequeo** — w takich okolicznościach, gdy nie mogę. — **cum** nabiera znaczenia prawie przyczynowego — byłby to przykład na **cum causale** z **indicat.** — 33. **scriptorum** od **scriptor** nie od **scripta**. — 34. **hoc** — **ablat.** **hoc fit** = **inde fit**. — **illa** scil. **Roma est domus**. — **huc** = **Veronam**. — 36. myśl: tu do Werony nie biorę ze sobą wielu książek. — 37. **nolim statusas** — zwrot grzeczniejszy, niż **cave statusas**. — 37—38. myśl: nie sądz,

że czynię to dlatego, że jestem „nieużyty“, albo uchylam się od obowiązku przez wykręt niegodny człowieka szlachtetnego. — 39. **petenti** — z odcieniem przyzwolenia. — 40. **ultro** — bez prośby. — **copia si qua foret = si fieri posset.**

SŁOWNICZEK IMION WŁASNYCH

- Achilles** (-is), syn Peleusza i Tetydy, najdzielniejszy bohater grecki pod Troją.
- Aemilius** (-ii) **ludus** (-i), szkoła gladiatorów między Forum i Circus Maximus.
- Aeschylus** (-i), sławny tragik grecki (525—456).
- Albānus** (-a, -um), od miasta łatyńskiego Alba Longa; Mons Albanus, dziś Monte Cavo, ze świątynią Iuppiter Latiaris.
- Albīnus** (-i), lichwiarz rzymski.
- Albius** (-ii) **Tibullus** (-i), (55—19), sławny poeta elegijny.
- Alcaeus** (-i), grecki poeta liryczny, żył w VII w. prz. Chr. w Mitylene na Lesbos.
- Anticyra** (-ae), miasto w Focydzie, gdzie rósł blekot, zioło używane przeciw szaleństwu.
- Aquīnas** (-ātis) **fucus** (-i), purpura z Akwinum w kraju Wolsków.
- Arabs** (-is), mieszkaniec bogatej Arabia felix.
- Archilochus** (-i), jambiczny i liryczny poeta grecki z VII w. przed Chr. z wyspy Paros.
- Argi** (-ōrum) lub **Argos**, (tylko w nom. i acc.) stolica Argolidy na Peloponezie.
- Aristius** (-ii) **Fuscus** (-i), gramatyk i poeta dramatyczny, przyjaciel Horacjusza.
- Assyrius** (-ii), Asyryjczyk.
- Atrīdes** (-ae) lub **Atrīda** (-ae), syn Atreusza, Agamemnon lub Menelaus.
- Aulus** (-i) **Cascellius** (-ii), znakomity znawca prawa rzymskiego.

- Caecilius (-ii) Staius (-ii)**, komediopisarz rzymski, zmarł w 166 prz. Chr.
- Caesar (-aris)**, C. Iulius Octaviānus (-i), Augustus (-i) (63 przed Chr. do 14 po Chr.) syn Oktawiusza i Attii, córki siostry dyktatora Cezara. Jako adoptowany syn dyktatora Cezara zdobywa zwolna władzę. Od r. 30 przed Chr. władca państwa rzymskiego; od 27 r. imperator Augustus.
- Calaber (-bri)**, Kalabryjczyk, mieszkaniec Kalabrii w połudn. Italii.
- Camēna (-ae)**, starorzymśka nazwa Muzy.
- Canis (-is)**, konstelacja Psa, wschodzi 26 lipca, Canicula (-ae).
- Carīnae (-ārum)**, dzielnica rzymska koło Eskwilinu.
- Cascellius (-ii)**, cf. Aulus.
- Cassius (-ii) Parmensis (-is)**, jeden z morderców Cezara, autor elegij, epigramatów i tragedyj, zwolennik Antoniusza, zginął z rozkazu Augusta.
- Castor (-oris)**, bliźniak Polluksa, brat Heleny, syn Jowisza i Ledy.
- Cato (-ōnis)**, M. Porcius (-ii) Cato (-ōnis) Uticensis (-is), stoik, zmarł w r. 46 przed Chr.
- Catullus (-i)**, C. Valerius (-ii), poeta liryczny (87—54 prz. Chr.).
- Cethēgus (-i)**, M. Cornelius (-ii), konsul w 204 prz. Chr. przedstawiciel Rzymian starych obyczajów.
- Choerilus (-i)**, lichey poeta epiczny, współczesny Aleksandra Wielkiego.
- Cinara (-ae)**, przyjaciółka młodego Horacjusza.
- Claudius (-ii)**, Tiberius (-ii) Claudius (-ii) Nero (-ōnis), pasierb i następca Augusta (42 prz. Chr. do 37 po Chr.).
- Colchus (-i)**, mieszkaniec Kolchidy nad Pontus (-i) Euxīnus (-i) — Morze Czarne.
- Cratinus (-i)**, poeta starszej komedii attyckiej (zm. 423 prz. Chr.).
- Demetrius (-ii)**, niewolnik konsula Filipa.

- Democritus** (-i), z Abdery, filozof grecki, zm. 361 prz. Chr.
- Diāna** (-ae), córka Jowisza i Latony, siostra Apollina.
- Dmochowski** Ks. Franciszek, krytyk i publicysta (1762—1808).
- Ennius** (-ii), **Quintus** (-i) z Rudiae (-ārum) w Kalabrii (240—169), autor Annales w 18 ks. wprowadził heksametr zamiast wiersza saturnijskiego; pisał także tragedie na wzór Eurypidesa i satyry.
- Epīcūrus** (-i), założyciel szkoły filozoficznej w Atenach (342—271). Według niego najwyższym dobrem jest rozkosz.
- Faunus** (-i), bóg pól i pastwisk.
- Fuscus** (-i), cf. Aristius.
- Gabii** (-ōrum), miasto w Lacjum.
- Genius** (-ii), bóstwo opiekuńcze człowieka.
- Graecus** (-i) lub (-a, -um), rzeczownik i przymiotnik.
- Grāius** (-i), rzeczownik, Grek.
- Helicon** (-ōnis), góra w Beocji, siedziba Muz.
- Homērus** (-i), znany poeta grecki z VIII lub IX w. prz. Chr.
- Horatius** (-ii), **Q. Flaccus** (-i), sławny poeta rzymski (65—8 prz. Chr.).
- Iarbīta** (-ae), Mauretańczyk, naśladował w deklamacji Timagenesa, mówcę aleksandryjskiego, ale zginął wskutek zbyt dużego wysiłku.
- Iliacus** (-a, -um), trojański, od nazwy Ilion.
- Ino** (-ūs, lub -ōnis), córka Kadmusa, żona Atamasa, króla tebańskiego, rzuciła się w morze ze synem Melicertesem; była czczona jako Leukotea.
- Io** (Iūs, albo Iōnis), córka Inachusa, przemieniona w krowę przybyła w swych wędrówkach do Egiptu. Cf. tragedię Eschyla pt. Prometeusz w okowach.
- Italus** (-a, -um), italski.
- Ithace** (-ēs) — **Ithaca** (-ae), wyspa na morzu Jońskim, ojczyzna Ulissesa.

- Iuppiter** (Iovis), bóg łatyński, identyfikowany z greckim Zeusem.
- Ixion** (-onis), król tesalskich Lapitów, za zniewagę Junony wpleciony w koło w Tartarze.
- Krasicki Ignacy** (1735—1801), biskup warmiński, później arcybiskup gnieźnieński, znany pisarz osiemnastego wieku.
- Lamia** (-ae), straszna postać z podań ludowych, pożerająca dzieci.
- Latīnus** (-a, -um), łatyński, Latīnae (-ārum), scil. feriae (-ārum) — święto łatyńskie na wiosnę.
- Latium** (-ii), kraj w środkowej Italii.
- Leo** (-ōnis), konstelacja Lwa, w którą wchodzi słońce 20 lipca.
- Liber** (-eri) — Bacchus (-i), bóg wina.
- Libo** (-ōnis), L. Scribonius (-ii) Libo (-ōnis), obudował miejsce rażone piorunem na kształt studni; obok stał trybunał pretora.
- Libycus** (-a, -um), afrykański od „Libya“ — północna Afryka.
- Licīnus** (-i), podobno balwierz przez Cezara mianowany senatorem.
- Lycambes** (-ae), z Paros, popełnił samobójstwo smagany jambami Archilocha.
- Maccēnas** (-ātis), L. Cilnius (-ii), rycerz rzymski z królewskiego rodu etruskich Lukumonów, przyjaciel Augusta, opiekun poetów Horacjusza, Wergiliusza, Wariusza i innych, zmarł w 8 r. prz. Chr.
- Maecius** (-ii), Spurius Maecius Tarpa, uczony krytyk dzieł poetyckich.
- Manius** (-ii), z Werony, przyjaciel Katulla.
- Medēa** (-ae), córka Aietesa, króla Kolchidy, żona Jazona, wymordowała dzieci.
- Mēna** (-ae). Volteius, wyzwolenc.
- Messāla** (-ae), M. Valerius (-ii) Corvīnus (-i), konsul w r. 31, polityk, mówca i wódz, opiekun poetów, przyjaciel Horacjusza, Wergiliusza, Tibulla.

- Minerva** (-ae), bogini identyfikowana z Ateną, patronka sztuk, opiekunka poetów.
- Mūsa** (-ae), bogini poezji i muzyki; było ich dziewięć; łacińska ich nazwa brzmiała Camēnae.
- Naruszewicz**, biskup smoleński (1733—1796), poeta i uczonec.
- Neptūnus** (-i), bóg morza, brat Jowisza i Disa (Plutona).
- Numa** (-ae), Pompilius (-ii), drugi król Rzymu.
- Parmensis** (-is), z Parmy w północnej Italii, cf. Cassius.
- Parthi** (-ōrum), lud azjatycki, groźny dla Rzymian.
- Pedānus** (-a, -um), od Pedum, miasteczka w Lacjum; regio (-ōnis) Pedana (-ae) niedaleko Tibur (-uris), dzisiejszego Tivoli.
- Penātes** (-um lub -ium), opiekuńcze bóstwa rodziny.
- Philippus** (-i), L. Marcius (-ii), konsul w 91 r. dobry mówca.
- Pisōnes** (-um), L. Calpurnius (prawdopodobnie), konsul w r. 15, i jego synowie.
- Plautus** (-i), T. Maccius (-ii), ze Sarsina (-ae) w Umbrii, komediopisarz rzymski (zm. 184); Plautinus, przymiotnik.
- Pol**, na Polluksa; Pollux, syn Jowisza i Ledy, brat Kastora.
- Pollux** (-ūcis) = Pol.
- Pompilius sanguis** (-inis) — Pisōnes (-um) gens (gentis) Calpurnia (-ae) wywodziła swe pochodzenie od Kalpusa, syna Numy Pompiliusza.
- Priamus** (-i), syn Laomedonta, król Troi.
- Punicus** (-a -um) = Carthaginiensis; Punica bella, wojny punickie w latach od 264—146.
- Ramnes** (-ium), nazwa jednej starej centurii jazdy, equites (-um) Romani (-ōrum).
- Rhēnus** (-i), rzeka Ren.
- Rōma** (-ae), Rzym.
- Romānus** (-a, -um), przymiotnik.

- Romulus** (-i), syn Marsa i Rei Sylwii, założyciel Rzymu.
- Sabellus** (-i) — Sabīnus (-i), prosty Sabinczyk.
- Sabīni** (-ōrum), szczerp na północ od Lacjum.
- Saliāris** (-is, e), salijski, przymiotnik od Salii, kolegium kapłańskiego boga Marsa. Pieśnią przez nich śpiewaną podczas procesji było Carmen Saliāre.
- Sappho** (-ūs), grecka poetka liryczna z Mitylene na Lesbos (628—568).
- Saturnius** (-a, -um), numerus (-i), najdawniejszy wiersz rzymski.
- Sardus** (-i), z wyspy Sardynii.
- Satyri** (-ōrum), towarzysze Bachusa.
- Sextilis** (-is), mensis, od roku 8 prz. Chr. nazwany Augustus, sierpień.
- Sidonius** (-a, -um), fenicki, od miasta Sidon we Fenicji.
- Socraticae chartae** (-ārum), pisma ze szkół filozofów, uczniów Sokratesa.
- Sol**, Sōlis, bóg słońca.
- Sophocles** (-is), ateński poeta tragiczny (497—406).
- Sosii** (-ōrum), bracia, księgarze rzymscy.
- Tarentum** (-i), miasto w Kalabrii.
- Telemachus** (-i), syn Ulissesza i Penelopy.
- Thēbae** (-ārum), miasto w Beocji, założone przez Kadmusa.
- Thespis** (-idis), współczesny Solona i Pizystrata, twórca tragedii greckiej.
- Tibullus** (i-), Albius, cf. Albius.
- Tibur** (-uris), obecnie Tivoli, miasto w Lacjum na północny wschód od Rzymu w przepięknej okolicy nad Anio ze sławnymi wodospadami.
- Timagenes** (-is), mowca aleksandryjski i historyk, odznaczał się ciętym językiem. Jako jeniec dostał się do Rzymu, gdzie zyskał sobie życzliwość Augusta, lecz stracił ją przez zbytnią swobodę słowa. Później zaopiekował się nim Asinius Pollio, zna-

komity mowca, polityk, poeta tragedyj i historyk
75—6 przed Chr.).

Trembecki Stanisław, znany poeta (1735—1812)
w epoce Stanisława Augusta.

Valerius (-ii), cf. Catullus (-i).

Varius (-ii), L. Varius (-ii) Rūfus (-i) (74—14 prz.
Chr.), poeta epiczny czynów Augusta, napisał
także tragedię Thyestes, przyjaciel Wergiliusza
i Horacjusza.

Vergilius (-ii), P. Vergilius (-ii) Maro (-ōnis)
(70—19 prz. Chr.) urodzony w Andes (-ium) koło
Mantui, napisał „Bucolica“, „Georgica“ i „Ae-
neis“. Przyjaciel Mecenasza, Horacjusza i Wariu-
sza.

Volteius (-ei), cf. Mēna (-ae).

Zephyrus (-i), wiatr zachodni.

Nie wypożycza się
do domu

PEDAGOGICZNA
BIBLIOTEKA
WOJEWÓDZKA

Gdańsk-Wrzeszcz
Al.Gen.J.Hallera 14

58522

SERIE, PODR
LICEUM HUMANISTYCZ

POD ZBIOROW

TEKSTY

REDAKCJA : KAROL DĄB

Pedagogiczna Biblioteka Wojewódzka
w Gdańsku

58522

58522

- Nr 1. **Virtus Romana** na podstawie...
sarzy starożytnych. Opracował...
- Nr 2. **Hannibal** na podstawie Liwiusza i innych pisarzy
starożytnych. Opracował Wł. Chodaczek.
- Nr 3. **Walki stanów w Rzymie**, wybór z pierwszej dekady
Liwiusza. Opracował S. Essmanowski.
- Nr 4. **Portrety cesarzy rzymskich** na podstawie Tacyta
i innych pisarzy starożytnych. Opracowała J. Plisz-
czyńska.
- Nr 5. **Wybór z Tacyta** (w przygotowaniu).
- Nr 6. **Horacjusz w pieśniach. Człowiek-poeta**. Opracował
J. Smereka.
- Nr 7. **Horacjusz w pieśniach. Obywatel-patriota**. Opra-
cował J. Smereka.
- Nr 8. **Horacjusz w pieśniach. Myśliciel-esteta**. Opracował
J. Smereka.
- Nr 9. **Wybór z listów Horacjusza**. Opracował F. Dubas.
- Nr 10. **Wybór z satyr Horacjusza**. Opracował F. Dubas.

27-

4810/